

**KÜLTÜREL MİRASIN AKTARIMINDA GÖRSEL
SANATLAR DERSİNİN YERİ VE ÖNEMİ**

Nuray ÇAĞLAYAN

**2021
YÜKSEK LİSANS TEZİ
KÜLTÜREL MİRAS VE MİRAS ALAN YÖNETİMİ
ANABİLİM DALI**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Taşkın DENİZ**

**KÜLTÜREL MİRASIN AKTARIMINDA GÖRSEL SANATLAR DERSİNİN
YERİ VE ÖNEMİ**

Nuray ÇAĞLAYAN

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Taşkın DENİZ**

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Kültürel Miras ve Miras Alan Yönetimi Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

**KARABÜK
Ağustos 2021**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	3
DOĞRULUK BEYANI	4
ÖNSÖZ	5
ÖZ.....	6
ABSTRACT.....	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	8
ARCHIVE RECORD INFORMATION	9
KISALTMALAR	10
ARAŞTIRMANIN KONUSU	11
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	11
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	12
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	13
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	14
1.1. Sanat	14
1.2. Eğitim	19
1.3. Sanat Eğitimi	21
1.4. İlgili Araştırmalar	23
2. KÜLTÜR ve KÜLTÜREL MİRAS	26
2.1. Kültür	26
2.2. Kültür Varlıkları ve Kültürel Miras	29
2.3. Kültürü Oluşturan Unsurlar.....	37
2.3.1. Kültürü Oluşturan Bir Unsur Olarak Sanat.....	39
3. SANAT VE KÜLTÜR İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA GÖRSEL SANATLAR DERSİ	43
3.1. Kültürel Mirasın Aktarımı.....	43
3.2. Görsel Sanatlar Dersi.....	47
3.2.1. Bir Aktarım Aracı Olarak Görsel Sanatlar Dersi	48
3.2.2. Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı	50
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	55

KAYNAKÇA.....	58
TABLolar LİSTESİ	65
ŞEKİLLER LİSTESİ	66
RESİMLER LİSTESİ.....	67
ÖZGEÇMİŞ	68

TEZ ONAY SAYFASI

Nuray ÇAĞLAYAN tarafından hazırlanan “KÜLTÜREL MİRASIN AKTARIMINDA GÖRSEL SANATLAR DERSİNİN YERİ VE ÖNEMİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Taşkın DENİZ

Tez Danışmanı, Kültürel Miras ve Miras Alan Yönetimi Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Kültürel Miras ve Miras Alan Yönetimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 20/08/2021

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Taşkın DENİZ (KBÜ)

Üye : Doç. Dr. Yasin DÖNMEZ (KBÜ)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin UYSAL (KÜ)

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu ve bu eslere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Nuray ÇAĞLAYAN

İmza :

ÖNSÖZ

Kültürün oluşumu ve geçmişten günümüze ulaşan kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması çeşitli yollarla gerçekleştirilmektedir. Kültürel mirasın aktarım yollarından biri de eğitimidir. Eğitim içinde pek çok farklı alanı barındıran bir çatıyı ifade etmektedir. Bu çatının altındaki alanlardan biri de güzel sanatlar eğitimidir. Bu araştırmanın odak noktasını, görsel sanatlar dersi ve bu dersin kültürel mirasın aktarımındaki yeri ve önemi oluşturmaktadır. Dört bölümden oluşan araştırmanın birinci bölümünde; sanat, kültür ve eğitim kavramları incelenmiştir. İkinci bölümde kültür ve kültürel miras kavramlarına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde kültürel mirasın aktarımında görsel sanatlar dersinin yeri ve önemine ilişkin bulgular tartışılmıştır. Dördüncü bölümde de araştırmada ulaşılan sonuçlar ve öneriler sunulmuştur.

Araştırma sürecinin başlangıcından tamamlanmasına kadar geçen süreçte her zaman destek olan ve görüşleriyle araştırmamı şekillendiren değerli hocam ve tez danışmanın Doç. Dr. Taşkın DENİZ'e teşekkürlerimi sunarım. Tez çalışmamın sonuçlanma sürecine katılan ve bu süreçte yaptıkları önerilerle çalışmamın niteliğini olumlu yönde artıran değerli tez jürisi üyeleri Doç. Dr. Yasin DÖNMEZ ve Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin UYSAL'a teşekkürlerimi sunarım. Gerek ders döneminde gerekse tez çalışmalarında öğrencilerine her türlü imkânı sunan ve kaliteli eğitim almalarını sağlayan Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünün değerli çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

Canım aileme... Her türlü mutluluğu birlikte yaşadığımız, tüm zorlukları beraber aştığımız değerli eşim Evrim Çağlayan'a, kızım Işıl'a ve oğlum Mete'ye bu süreçte verdikleri destek ve gösterdikleri sabırdan dolayı sonsuz teşekkür ederim.

ÖZ

Geçmiş nesillerin sahip oldukları bilgi ve deneyimleri kendinden sonraki nesillere aktarmada eğitim önemli bir rol üstlenmektedir. Günümüzde kültürel mirasın eğitim alanında güncel bir konu haline geldiği ve miras aktarımının pek çok araştırmacı tarafından incelendiği görülmektedir. Bu duruma karşın görsel sanatlar eğitimi ile kültürel miras aktarımını ilişkilendiren az sayıda çalışmanın var olduğu görülmektedir. Bu durumla ilişkili olarak araştırmanın amacı; “kültürel mirasın aktarımında görsel sanatlar dersinin yeri ve önemini incelemek” şeklinde ifade edilmiştir. Nitel araştırma yaklaşımının benimsendiği bu çalışmada, görsel sanatlar eğitimine yönelik düşünceler ile görsel sanatlar dersi öğretim programı incelenmiştir. Kültürü şekillendiren unsurlar aynı zamanda sanatın da şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu noktada, kültürel ve sanatsal unsurların toplumların ortak mirasını oluşturduğu söylenebilir.

Bu çalışmada, kültürel mirasın aktarımında eğitim ve görsel sanatlar eğitimi konularına odaklanılmıştır. Görsel sanatlar dersi; görsel iletişim ve biçimlendirme, kültürel miras, sanat eleştirisi ve estetik alanlarını kapsayan bir derstir. Bu anlamda görsel sanatlar dersi başlı başına sanatsal bir amaç olarak düşünülürken diğer taraftan farklı kavramların öğretiminde araç olarak da görülebilmektedir. Görsel sanatlar dersi öğretim programında kültürel miras alanı ile ilgili 34 kazanım yer almaktadır. Bu kazanımlarla, sanatçı, eser, müze, tarih vb. konularda çeşitli bilgilerin aktarılması amaçlanmaktadır. Görsel sanatlar eğitimi ile kültürel miras kavramlarını ilişkilendirerek inceleyen bu araştırma, görsel sanatlar dersinin içeriğini ve program özelliklerini incelemek isteyen kişilerin yararlanabileceği bir kaynaktır.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Kültür, Eğitim, Görsel Sanatlar, Kültürel Miras, Aktarım

ABSTRACT

Education has an important role in transferring the knowledge and experiences of the past generations to the next generations. Today, it is seen that cultural heritage has become a current issue in the field of education and transferring heritage has been examined by many researchers. Despite this situation, it is seen that there are few studies that associate visual arts education with cultural heritage transfer. In relation to this situation, the aim of the research is expressed as "to examine the place and importance of visual arts course in the transfer of cultural heritage". In this research, in which the qualitative research approach was adopted, the thoughts on visual arts education and the visual arts course curriculum were examined. The elements that shape culture also have an important role in shaping art. At this point, it can be said that cultural and artistic elements constitute the common heritage of societies.

This research focuses on education and visual arts education in the transfer of cultural heritage. Visual arts course covers the fields of visual communication and shaping, cultural heritage, art criticism and aesthetics. In this sense, while the visual arts course is considered as an artistic goal in itself, it can also be seen as a tool in the teaching of different concepts. There are 34 acquisitions related to the field of cultural heritage in the visual arts course curriculum. It is aimed to convey various information on the subjects such as artists, works, museums, history, etc. with these acquisitions. This research, which examines the visual arts education by associating the concepts of cultural heritage, is a resource that can be used by those who want to examine the content and curriculum of the visual arts course.

Keywords: Art, Culture, Education, Visual Arts, Cultural Heritage, Transfer

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Kültürel Mirasın Aktarımında Görsel Sanatlar Dersinin Yeri ve Önemi
Tezin Yazarı	Nuray ÇAĞLAYAN
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Taşkın Deniz
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans Tezi
Tezin Tarihi	20 / 08 / 2021
Tezin Alanı	Kültürel Miras ve Miras Alan Yönetimi
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	68
Anahtar Kelimeler	Sanat, Kültür, Eğitim, Görsel Sanatlar, Kültürel Miras, Aktarım

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	The Role and Importance of Visual Arts Course on Transfer of Cultural Heritage
Author of the Thesis	Nuray ÇAĞLAYAN
Advisor of the Thesis	Assoc. Prof. Taşkın Deniz
Status of the Thesis	Master Thesis
Date of the Thesis	20 / 08 / 2021
Field of the Thesis	Kültürel Miras ve Miras Alan Yönetimi
Place of the Thesis	KBÜ/LEE
Total Page Number	68
Keywords	Art, Culture, Education, Visual Arts, Heritage, Transfer

KISALTMALAR

Kısaltma1: T.C. – Türkiye Cumhuriyeti

Kısaltma2: MEB – Millî Eğitim Bakanlığı

Kısaltma3: UNESCO – Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim Kültür Organizasyonu

Kısaltma4: YÖK – Yükseköğretim Kurulu

Kısaltma5: TDK – Türk Dil Kurumu

Kısaltma6: SOKÜM – Somut Olmayan Kültürel Miras

Kısaltma7: KTVKK – Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu

Kısaltma8: M.Ö. – Milattan Önce

Kısaltma9: M.S. – Milattan Sonra

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Kültür; bir topluluğun zaman içinde ortaya çıkardığı tüm maddi ve manevi unsurları kapsamaktadır. Kültürü oluşturan; coğrafya, din, dil, iklim vb. pek çok unsurun içinde sanat da yer almaktadır. Bu bağlamda sanat hem kültürü şekillendiren hem de kültürle birlikte şekillenen bir olgudur. Bu niteliğinden dolayı sanat ve kültür kavramları genellikle birlikte kullanılmakta ve ayrılmaz bir bütün olarak düşünülmektedir.

İnsanlığın tarihsel gelişimi içinde hem kültürün hem de sanatın ortaya çıkışı kesin olarak bilinmemekle birlikte, ikisinin de doğada insanın var olduğu ilk güne kadar uzandığı ifade edilmektedir. İnsanlık tarihinde ortaya çıkan bilgi ve deneyimler nesilden nesle aktarılan bir mirasa dönüşmüştür. Bu noktada kültür ve sanatın kendisi kadar önemli görülebilecek kültürel miras kavramı ortaya çıkmaktadır. Kavram olarak miras bir neslin kendinden sonra gelen nesle bıraktığı maddi ve manevi unsurlarıdır. Kültürel miras da bu unsurların kültür ve sanatla ilişkilerinden oluşmaktadır.

Eğitim bilginin nesilden nesle iletilmesini sağlamaktadır. Gerek örgün gerekse yaygın eğitim yoluyla geçmiş nesillerin sahip olduğu bilgi ve deneyimler kendinden sonraki nesillere aktarılmaktadır. Bu aktarım sürecinde eğitim önemli bir rol üstlenmektedir. Dil ve tarih başta olmak üzere tüm eğitim alanları kültürel mirasın aktarımını sağlamaktadır. Bu araştırmanın konusu, görsel sanatlar eğitimi ile kültürel miras arasındaki ilişkiden oluşmaktadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Temel işlevi; bireysel ve toplumsal gelişimi sağlayacak bilgileri gelecek nesillere aktarmak olan eğitim aynı zamanda kültürel mirasın aktarılması işlevini de üstlenmektedir. İlgili literatürde, çeşitli eğitim alanlarının kültürel miras ilişkisini sorgulayan araştırmaların olduğu görülmektedir. Sosyal bilgiler alanında; Avcı ve Memişoğlu (2016), Gürel ve Çetin (2018), Çengelci (2012) tarafından, Türk dili ve edebiyatı alanında; Kapanadze (2018), Rukancı (2018), Okur (2013), Üstten (2014) ve Çarkıt (2020) tarafından, Okulöncesi eğitim alanında Bay (2018) tarafından, Müzik alanında Bağrı (2019) tarafından gerçekleştirilen araştırmalar kültürel mirasın aktarımı ile ilişkili çalışmalara örnek gösterilebilir. Son yıllarda yapılan yayınlara göre, kültürel mirasın eğitim alanında güncel bir konu haline geldiği ve miras aktarımının pek çok araştırmacı tarafından incelendiği ifade edilebilir. Görsel sanatlar dersinin konu ve

kazanımları incelendiğinde, kültür ve sanata yönelik kuram ve uygulamaya dayalı kazanımların bulunduğu görülmektedir. Kültürel miras aktarımında eğitimin çeşitli alanlarına yönelik gerçekleştirilen araştırmalara karşın, görsel sanatlar eğitimi ile kültürel miras aktarımını ilişkilendiren az sayıda çalışmanın var olduğu görülmektedir.

Literatürde gözlenen bu ihtiyaca bağlı olarak araştırmanın amacı; kültürel mirasın aktarımında görsel sanatlar dersinin yeri ve önemini incelemektir. Araştırmanın ana amacına bağlı olarak aşağıda yer alan sorulara cevap aranmıştır;

- 1- Görsel sanatlar dersi programlarında kültürel miras konusu nasıl ele alınmıştır?
- 2- Görsel sanatlar dersindeki kazanımların kültürel miras ile ilişkisi nasıldır?
- 3- Kültürel mirasın aktarımında görsel sanatlar dersinin yeri ve önemine ilişkin görüşler nelerdir?

Araştırmanın belirtilen amacına ulaşılmasıyla kültürel mirasın görsel sanatlar dersi ile ilişkisinin ortaya konulması, görsel sanatlar dersinin kültürel miras aktarımına olan katkılarının belirlenmesi, kültürel miras aktarımıyla ilgili görüşlerin bütüncül bir biçimde sunulması beklenmektedir. Tüm bu düşüncelere ek olarak bu araştırmanın mevcut durumun ortaya koyması ve gelecekte gerçekleştirilecek araştırmalara kaynak oluşturması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni kullanılarak gerçekleştirilmiştir. “Nitel durum çalışmasında bir duruma ilişkin etkenler (ortamlar, bireyler, olaylar, süreçler vb.) bütüncül bir yaklaşımla araştırılır ve ilgili durumu nasıl etkilendikleri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerine odaklanılır” (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s.77). Araştırma konusu bağlamında ele alınan olgu ve süreçlerin kapsamlı şekilde incelenmesi ve çok farklı açılardan bakıldığı için bütüncül bir resmi görmenin mümkün olması (Kozak, 2018, s.91) sebebiyle araştırmada belirtilen yöntem tercih edilmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırma kapsamında ele alınan veriler görsel sanatlar eğitimi ile ilgili arşiv ve dokümanlardan elde edilmiştir. “Geçmiş dönük tutulan her türlü yazılı ve sözlü kayıtlar, arşiv ve doküman taramasından oluşmaktadır. Bunlar, yazılı kaynaklar, gazete,

dergi, kitap, ansiklopedi, rapor, mektup vb. yayınlardır” (Kozak, 2018, s.88). “Eğitim ile ilgili araştırmalarda, şu tür dokümanlar veri kaynağı olarak kullanılabilir: eğitim alanında ders kitapları, program (müfredat) yönergeleri, okul içi ve dışı yazışmalar, öğrenci kayıtları, toplantı tutanakları, öğrenci rehberlik kayıtları ve dosyaları, öğrenci ve öğretmen el kitapları, öğrenci ders ödevleri ve sınavları, ders ve ünite planları, öğretmen dosyaları, eğitimle ilgili resmî belgeler, vb.” (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s.188). Araştırmanın temel veri kaynakları; T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Görsel Sanatlar Dersi 2018 yılı Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar), T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Görsel Sanatlar Öğretmenler İçin Kılavuz kitabı, araştırma konusuyla ilişkisi olan ve basılı veya elektronik ortamda erişilen kitaplar, lisansüstü tezler, makaleler ve bildirimler olarak belirlenmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde ilk olarak elde edilen dokümanların ayrıntılı olarak incelemesi yapılmıştır. Dokümanların incelemesi Forster (1995 akt. Yıldırım ve Şimşek, 2006, s.193) tarafından belirtilen beş aşamada gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda sırasıyla; (1) dokümanlara ulaşma, (2) orijinalliğini kontrol etme, (3) dokümanları anlama, (4) veriyi analiz etme, (5) veriyi kullanma aşamaları takip edilmiştir. Yukarıda belirtilen aşamalara göre incelenen dokümanlar, ikinci aşamada içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Bu kapsamda; temel veri kaynaklarının içerikleri, araştırma amacında ifade edilen araştırma sorularına bağlı olarak ortaya çıkarılan kategori ve temalar altında gruplanarak incelenmiştir.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Millî Eğitim Bakanlığı öğretim programları incelendiğinde Görsel Sanatlar dersinin; Özel Eğitim ve Rehberlik, İlköğretim, Ortaöğretim ve Mesleki ve Teknik Eğitim okul kademelerinde yer aldığı görülmektedir. Bu araştırma İlkokul ve Ortaokul (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Görsel Sanatlar dersi içerikleri ve kazanımlarıyla sınırlıdır. Araştırma sürecinde kaynakların kullanımına yönelik planlama araştırma öncesinde yapılmıştır. Genel olarak araştırma kaynaklarının verimli kullanımında herhangi bir güçlükle karşılaşılmamıştır. Ancak koronavirüs (kovid-19) salgını sebebiyle kısıtlamaların uygulandığı dönemlerde basılı kaynaklara erişimde zaman zaman güçlükler yaşanmıştır. Araştırma sürecinde hem basılı hem elektronik olarak var olan kaynakların elektronik versiyonları tercih edilmiştir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Araştırmanın bu bölümünde; ilgili literatürde yer alan kaynaklar araştırmanın amaçları doğrultusunda incelenmiş ve araştırma ile ilişkili olduğu düşünülen temel kavramlara ulaşılmıştır. İzleyen başlıklarda sırasıyla araştırmanın daha iyi anlaşılmasını sağlayacak olan sanat, eğitim ve sanat eğitimi kavramları ile ilgili bilgiler sunulmuştur.

1.1. Sanat

Uygarlık tarihiyle yaşıt olduğu ifade edilen sanat, çağlar boyu süregelen değişimle birlikte şekillenmiştir. İnsanlığın düşünsel gelişimi sanatın da varlığı üzerinde etkili olmuştur. “Nerede bir insan topluluğu varsa, orada yaşamı gerekli kılan maddi hayatın yanı sıra, sezginin, bilinçaltının, içgüdüsellüğün bir etkisi olarak sanat etkinlik olarak kendini gösterir” (Artut, 2001, s.11). Öyle ki; Gombrich (2007, s.15) sanat diye bir şeyin olmadığını, yalnızca eserler üreten sanatçıların (insanın) var olduğunu söylemektedir. Bu noktada, sanatsal ifadenin ortaya çıkışının ve gelişiminin insan yaşamındaki değişimlere göre şekillendiği söylemek yanlış olmaz. Temelde insanın inanç, istek ve arzuları ile ortaya çıkan sanatsal ifade biçimleri zamanla değişim göstererek günümüze kadar ulaşmıştır. Read (2018, s.28) ilkel toplumların diğer tüm alanlarda olduğu gibi sanatsal etkinliklerinde de faydacı bir yaklaşım sergilediklerini ifade etmektedir. Bu noktada, faydacı bir yaklaşımla oluşan sanatın insan ile ilişkisi yadsınamaz bir gerçektir.

“İnsanoğlunun sanatla olan ilişkisi tarihöncesi devirlere kadar uzanmaktadır. İnsanlık tarihine baktığımızda, sanatın başlangıçtan beri bizlerin bir parçası olduğunu görürüz” (Özsoy, 2003, s.18). Henüz gelişmiş iletişim türlerinin yer almadığı ilkel dünyada sanat işlevsel yönüyle öne çıkmaktadır. Sanat, insan emeğinden ve zanaattan çok da farklı olmayan, biraz daha incelikli bir tekniğin ürünüdür (Hollingsworth, 2010, s.15). Tarihöncesi devirlerden günümüze kadar ulaşan arkeolojik buluntuların yalnızca işlevsel özelliklere sahip olmadığı aynı zamanda pek çoğunun inanç ile ilişkili sanatsal özellikler ortaya koyduğu da bilinmektedir. Tarihte insanın bilgi, emek ve yeteneği sonucu ortaya çıkan en eski sanat örnekleri arasında; günümüzden yaklaşık 45,500 yıl öncesine tarihlenen Sulawesi Mağara resimleri (Resim 1) (Brumm ve diğerleri, 2021, s.1), 25-30,000 yıl öncesine tarihlenen Willendorf Venüsü heykelciği (Resim 2) (Kohen, 1946, s.49) ve 10-15,000 yıl öncesine tarihlenen Lascaux ve Altamira Mağara resimleri (Resim 3) (Gombrich, 2007, s.40) sayılmaktadır.

Resim 1. Sulawesi Mağara Resimleri

Kaynak: Brumm ve diğerleri, 2021

Resim 2. Willendorf Venüsü

Kaynak: Zucker, 2021

Resim 3. Lascaux Mağara Resimleri

Kaynak: Gombrich, 2007

“İnsanoğlu sanat olgusu ile ilgili sorulara her dönem kendi koşullarında, bir önceki dönemin kendine bıraktıklarına eklemeler yaparak yanıt aramış ve sanat her dönemde toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir parçası olmuştur” (Mülaim, 1994, s.63). Bu bağlamda sanat yüzyıllardır el sanatlarının doğrudan ya da dolaylı bir modeli olmuştur (Hollingsworth, 2010, s.15). Yaşam biçimlerinin değişimi ve hayatın farklı alanlarında ortaya çıkan güçlükler, insanlığın düşüncelerine etki etmiştir. Fikirleri her geçen gün değişen birey, hayatın farklı boyutlarını algılamaya ve yorumlamaya başlamıştır. Bu yorumlar arasında, yaşam, varlık, haz, duygu, düşünce gibi kavramlar da yer almaktadır. Sesler, biçimler, renkler, sözcükler üzerine geliştirilen fikirler sanatın ortaya çıkışı ve gelişimi açısından etkili olan ilk oluşumlardır.

“Sanat kelimesi, Latince ‘ars’ ve Yunanca ‘tekhne’ kelimeleri ile ilişkili olarak ortaya çıkmıştır. En genel anlamıyla belli bir güzelliğin, bir estetik değer, bir düşüncenin tasarım ya da ifadesi için kullanılan yöntem ve tekniğe denir” (Bozkurt, 2014, s.17; Bağlı, 2010, s.8). “Bu bağlamda sanat; bir düzenleme ve sezgi olayıdır. İçten ve dıştan gelen çeşitli baskının, etkinin (toplumsal-ruhsal ideal ve değerlerin) en iyi yol ile ortaya çıkardığı, estetik niteliklere sahip, özgün bir üründür” (Artut, 2013, s.20). İngilizce karşılığı ‘art’ olan sanat, Türkçeye sanat (ars) ve zanaat (tekhne) olarak geçmiştir.

“Sanat; çağlar boyu üzerinde düşünülen, tartışılan ve farklı biçimlerde tanımları yapılan bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır” (Çağlayan, 2018, s.26). “Yüzyıllar boyunca sanat için pek çok tanım önerilmesine rağmen tartışmaları sonlandıracak ortak bir tanıma varılamamıştır” (Keser, 2005, s.291). Bozkurt’a göre (2014, s.57) “toplumsal, siyasal ve ekonomik yaşamdaki değişimler, sanatlarda da sürekli bir devrim yaşanmasını sağlamıştır.” Çünkü zaman, toplumsal olayların ortaya çıkışını ve çeşitli nedenlerle

bireylerin hayatı algılayış biçimlerini değiştirmektedir. Bu değişimle birlikte sanat fikride sürekli sorgulanan ve güncellenen bir konumda bulunmaktadır. Sanat konusunda fikir belirten düşünürlerin tanımlarına bakıldığında sanatın birbirinden farklı şekilde tanımlandığını anlamak mümkündür. Bugün sanatın evrensel anlamda tek ve kesin bir tanımını yoktur (Özsoy ve Mamur, 2019, s.25). Sanatın toplum ile geliştiği düşünüldüğünde, sabit bir tanımının olmaması normaldir.

Moran (2007) ve San (1985); sanatın çeşitli dönemlerdeki tanımlarını dört ana kuramda (sanat anlayışı) incelemiştir. Sanat kuramları; sanat olayında rol oynayan sanatçı, eser, okur ve bunların içinde bulunduğu dış dünya (toplum) unsurlarından birine yöneliktir (Moran, 2007, s.10). Sanat kuramları ve ölçüt aldıkları sanat alanı unsurları aşağıda maddeler halinde belirtilmiştir.

- Dışarıdan ölçüt alan kuramlar (Yansıtma Kuramları)
- Sanatçıyı merkeze alan kuramlar (Anlatımcılık Kuramı)
- Eseri merkeze alan kuramlar (Biçimci Kuramlar)
- Alıcıyı / okuru merkeze alan kuramlar (Okur Merkezli Kuramlar)

“Bir sanat kuramı, nesnelere ya da olayların neden sanat olarak düşünüldüğünü açıklama gayretleri ve çabalarından doğar” (Yolcu, 2018, s.63). “Sanat kuramları ‘sanat nedir?’ sorusunda cevap vermek için sanatın özünü bulup çıkarmak ister. Bir başka deyişle önerdiği tanımın bütün sanat eserleri ve sanatçılar için geçerli olduğu iddiasındadır” (Moran, 2007, s.111). Sanatın ne olduğuna yönelik düşüncelerin ilk örnekleri Antik Yunan felsefesinde görülmektedir. “Sanat alanında öne sürülmüş olan en eski kuram, sanatı bir tür taklit olarak gören mimetik sanat kuramıdır. Söz konusu sanat kuramını geliştiren de Antik Yunan düşünürü Platon’dur” (Cevizci, 2008, s.458). “Platon ve Aristoteles’in ortaya koyduğu görüşler, sanatı bir yansıtma olarak görmekte ve dış dünya ile ilişkilendirerek açıklamaktadır. Bu anlayışa uygun olarak sanat eserinde, doğa, insan, yaşam, kısacası gerçeklik yansıtılmış olarak görülür” (San, 1985, s.26). “Yansıtma Kuramının temel düşüncesi Platon’un ‘idea’ kavramında yatmaktadır. Platon’un felsefesinde asıl gerçeklik, duyularla değil de zihinle kavranabilen idea’lar (form’lar) dünyasıdır” (Moran, 2007, s. 21). “Platon’a göre, tanrı, sedirin yaratıcısı, marangoz işçisi, ressam da benzetmecisidir. Çünkü üç türlü sanat vardır. Bunlar, kullanma sanatı, yapma sanatı ve benzetme sanatıdır” (Elmalı ve Özden, 2011, s.137). “Platon’un duyular dünyası dışında var olduğunu söylediği idealar (formlar)

Aristoteles'e göre duyu dünyasındadır" (Moran, 2007, s.30). "Sanatın bu iki düşünüre dayanan temel iki tanımından sonra, yüzyıllar boyunca farklı kuramlara bağlı olarak değişik tanımlamalarla ifade edildiği bilinmektedir" (Özsoy, 2003, s.23).

Sanatın ne olduğu konusundaki görüşlerin bir diğeri sanatçıyı merkeze alan kuramlardır. "Sanatı yansıtma olarak tanımlayanlar için eserin en önemli özelliği dış dünyanın, hayatın, insanın, toplumun bir aynası olmasıydı ve bunun içindir ki sanatçının kendi duyguları ve yaşantıları üzerinde durulmuyordu" (Moran, 2007, s.101). "Yansıtma kuramlarının ortaya koyduğu görüşler, sanatçının kendi duygu ve yaşantılarını ihmal ediyordu" (Yolcu, 2018, s.64). Anlatımcılık Kuramı ise bu düşüncenin dışında bir durum ortaya koymakta ve sanatçının duygularını ön plana çıkarmaktadır. "Bu akımla birlikte ağırlık sanatçıya kaymış, sanat eserinin anlamı olarak "sanatçının kafasında tasarladığı anlam" önemsenmeye, sanat eserinin asıl özelliğinin sanatçının duygularının ifadesi olduğu düşünölmeye başlanmıştır" (San, 1985, s.49). Bu kuram sanatı tanımlamak için sanat alanı içinden bir unsuru merkeze alması bakımından önemlidir. "B. Croce, R.G. Collingwood ve J. Ducasse gibi sanat felsefecileri sanatın özünü, yaratma eyleminde bulur ve yaratmayı da duyguların anlatımı (ifadesi) olarak tanımlar" (Moran, 2007, s.104). Anlatımcılık kuramında sanatçının ve yaratma eyleminin ön plana geçmesiyle sanatı bir yansıtma olarak gören görüşler değişime uğramış ve sanat salt beceriden kurtulmuştur.

Biçimci kuramlar, sanatın ne olduğu sorusunu cevaplamak için eserin kendisine yönelmiştir. Bu kuramları savunan düşünürler, eserin tüm diğer unsurlarla ilişkisini keserek sanatı açıklamaya çalışmışlardır. "Bir estetik kuram olarak biçimci kuramın önde gelen temsilcileri Clive Bell ve Roger Fry olmuştur" (Yolcu, 2018, s.64). "Biçim, eserde yer alan bütün öğelerin birbirine bağlanıp örölerek meydana getirdikleri düzendir" (Moran, 2007, s.167). "Bu kurama göre sanat, değeri kendinde var olan, pratik amacı olmayan, kendine yeterli bir nesnedir" (Yolcu, 2018, s.64). Bu kuramın savunucuları tarafından ortaya konan görüşler, sanatta biçim ve içerik tartışmalarını da gündeme getirmiştir. "Sanat ve sosyal yapının ortak dinamiklerinde gerçekleşecek herhangi bir değişim, sanata biçim ya da içerik yönünden yansımaktadır" (Erinç, 2009, s.24). "Biçim kavramı insanlık tarihinin başlangıcından günümüze evrenselliğini korurken, içerik ve öz kavramının sosyo-kültürel ortam, tarihsel geçmiş ve daha pek çok etkenlerin etkisi altında olduğu görölmektedir" (Şölenay, 1997, s.139).

Okur merkezli kuramlar, sanatın ne olduğu sorusunu cevaplamak için eseri izleyen, dinleyen, okuyan sanat alıcılarına yönelmiştir. Moran (2007, s.229) okur merkezli kimi kuramların çok eski, kimilerinin ise yeni olduğunu belirtmekte ve eserinde 20. Yüzyılda ortaya atılmış; Duygusal Etki Kuramı ve Alımlama Kuramlarına yer vermiştir. “Bu kuramlar, sanatın ne olduğu sorusuna verilen yanıtı, sanat ürünü ile onu tüketen arasındaki ilişkide ve sanat eserinin tüketicide uyandırdığı duygusal ve duyuşsal etkide arar” (San, 1985, s.62).

“Birçok kimseler için sanat, yalnız duyulara yönelik uyarılarla hazlardan oluşur; birçokları için, insan ruhunun, içinde yaşadığı dünyayı kendine göre aydınlattığı bir dildir. Bazıları için sanat, edinilen yaşantılarla bütün bir hayatın görüşünün, duyuları baştan çıkararak, duyguları harekete geçiren bir ifade aracıdır” (Edman, 1977, s.18). Günümüzün değişen dünya şartlarında sanatın tanımlanması daha da güçleşmektedir. Dijital teknolojilerin gelişmesi ve kavramsal boyutun güçlenmesi, yansıtma olarak tanımlanan sanat fikrinin her geçen gün daha da karmaşık bir hal aldığı göstermektedir.

Tüm sanat dallarını kapsayan ve yukarıda genel özellikleri sunulan sanat kuramlarını uygulayan sanatçılar kendi uzmanlık alanlarında eserler ortaya koymaktadırlar. Kuramsal amaçları aynı olmakla birlikte tüm sanatçıların kullandıkları teknik, araç ve malzemeler farklılık göstermektedir. “Sanatçıların işlediği malzemelerin farklı oluşu, sanatlar arasında bir ayırım yapabilmemizi de kolaylaştırmaktadır” (Yolcu, 2018, s.7). Sanatın sınıflandırılması da tıpkı tanımlanması gibi çeşitlilik göstermektedir.

İlgili literatürde; klasik, modern, çağdaş, güncel vb. isimler altında çeşitli sınıflamaların yapıldığı görülmektedir. Erinç (2004, s.24) sanatların sistematik sınıflandırılmasına ilk kez Aristoteles’in Poetika adlı yapıtında rastlandığını belirtmektedir. “Klasik sınıflandırma sanatı; 1- Müzik, 2- Edebiyat, 3- Tiyatro, 4- Dans, 5- Resim, 6- Heykel, 7- Mimarlık, 8- Sinema” (Erinç, 2004, s.24) olmak üzere toplam 8 gruba ayırmaktadır. Bir başka sınıflandırması ise sanatı; “yazın sanatları (şiir, öykü, roman), görsel sanatlar (resim, heykel), sahne sanatları (tiyatro, dans, bale, opera, pandomin), müzik ve mimarlık” (Bozkurt, 2014, s.22) olmak üzere 5 başlıkta incelemektedir. Ancak her iki sınıflandırmanın da günümüz sanatlarının (örn. fotoğraf, grafik, seramik, baskı sanatları vb.) tümünü kapsamadığı görülmektedir. Bu durum, sınıflandırmanın yeniden yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Yolcu (2018, s.9-

10) günümüzde kabul edilen ve genel olarak tüm sanat dallarını kapsayan sınıflandırmayı şu şekilde sunmaktadır;

- Yüzey Sanatları: Tüm iki boyutlu sanat çalışmaları.
- Hacim Sanatları: Üç boyutlu çalışmalar.
- Mekân Sanatları: İç ya da dış mekânı içine alan ya da düzenleyen sanat dallarıdır.
- Dil Sanatları: Edebiyat ve yazı türlerini kapsayan sanatlardır.
- Ses Sanatları: Müzik ve bütün türlerini kapsayan sanatlardır.
- Hareket Sanatları: İnsanın, bedeniyle anlatım gücü kazandırdığı sanatlardır.
- Dramatik Sanatlar: İnsanın, eyleme dönüşmüş ifadelerle kendini veya bir olayı, bir olguyu anlattığı sanatlardır.

1.2. Eğitim

“Sanat; duygu ve düşünce arasındaki iç içe geçmiş bağlantıyı kurarken, öğrenme ve gelişim sürecinin de etkin bir yardımcısıdır” (Erbay, 1997, s.51). “Sanat her yeni kuşağı bir önceki kuşağa bağlayan, dolayısıyla insanlığın sürekliliğini sağlayan önemli alanlardan biridir. Bu işlevini, yeni kuşağı birçok açıdan bilgilendirerek, eğiterek, donatarak yapmaktadır” (Özsoy, 2003, s.19). Kültürün temel unsurlarından olan sanatın gelecek kuşaklara aktarımında eğitimden yararlanmak gerekir. Bu sebeple; sanat ve sanat eğitimi arasındaki bağıntıyı, sanat eğitiminin işlevini ve sanat eğitimi yoluyla kültürün aktarım sürecini daha iyi anlayabilmek için öncelikle ‘eğitim’ kavramını anlamak gerekir.

Sanatın tanımlanmasında sözü edilen güçlüklerin eğitim ve öğrenme alanı için de geçerli olduğu ifade edilebilir. Belki de bu durum, öğrenmenin tanımı hakkında genel bir anlaşma olmadığı gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Bir dereceye kadar, öğrenmenin tanımı konusunda fikir birliği olmaması bir sürpriz olmamalıdır. Kavramları tatmin edici bir şekilde tanımlamak bilhassa zordur, özellikle de öğrenme kavramı kadar geniş ve soyut olan kavramlar (Houwer, Holmes ve Moors, 2013, s.631). Eğitim de tıpkı sanat gibi bilimsel ve toplumsal gelişmeler başta olmak üzere pek çok gelişmeden etkilenmektedir. İçinde bulunduğu toplumdan bağımsız ol(a)mayan bireyin, eğitim ve öğretim sürecinin yaşadığı toplumda veya kuşak (nesil) özelliklerinde oluşacak dönüşümlere bağlı olarak değişim göstermesi kaçınılmazdır. “Toplumsal hayatta ortaya çıkan sosyal, politik, ekonomik vb. etmenler ülkelerin eğitim sistemlerinin geleceğini etkilemekte ve çeşitli eğitim sistemlerinin ön plana çıkmasını sağlamaktadır” (Çağlayan,

2020a, s.147). “Hızlı bilgi artışı birey ve toplum yaşamını etkilemekte, eğitimde bilgi üretme, depolama, öğrenme ve kullanmada yeni sistemlerin geliştirilmesi gerekmektedir” (Alkan, 1998, s.3). “Eğitimin değişmez verileri bulunmakla birlikte, durmadan değişmekte ve yeni isteklerle yeni koşullara uymaktadır” (Smith, 1967, s.5). “Bireysel ve toplumsal düzeylerde insan yaşamını şekillendiren ve yönlendiren en önemli olgulardan birinin eğitim olduğu bilinen bir gerçektir” (Alkan, Deryakulu ve Şimşek, 1995, s.3). “İnsanoğlu hayatı boyunca eğitim ve öğretim ile iç içedir. Çünkü insan yaşamı süresince değişen ortama ve şartlara uyum sağlayabilmek için sürekli yeni bir şeyler öğrenmek zorundadır” (Ayaydın, 2015, s.48).

Tanilli’ye göre (1996, s.11) eğitimin kimi Avrupa dillerindeki karşılığı olan ‘education’ kelimesi, Latince ‘educere’ kelimesinden gelmektedir. Bu kelimenin ise 1-beslemek, 2-bir şeye doğru yönlendirmek, yetiştirmek anlamlarının olduğunu ifade etmektedir. “Eğitim, yaygın bir biçimde “insanlığın kişiliğini besleme süreci” ve “insan sermayesine yapılan yatırım” olarak kabul edilmektedir” (Senemoğlu, 1997, s.7). “Genel ifade ile eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istedik değişme meydana getirme sürecidir” (Ertürk, 1986, s.12). “Eğitim bireyin içinde yaşadığı çevre ile etkileşimi sonucu elde ettiği kalıcı izlenimlerin (öğrenme) sahip olduğu gizil güçlere işlerlik kazandırma (yetenek ve davranış geliştirme, kişilik oluşturma) sürecidir” (Alkan, Deryakulu ve Şimşek, 1995, s.4). “Eğitim sosyolojisinin kurucusu Emile Durkheim’in görüşlerine genel olarak bakıldığında, onun eğitimi çocukları ve gençleri sosyalleştirme olarak aldığı görülmektedir. O halde eğitim, toplumun ihtiyaçlarına göre şekillenecektir” (Ergün, 1997). “Yukarıdaki eğitim tanımlarının ortak bazı özellikleri vardır. Bu özelliklerden en belirgin olanları, eğitimin bir süreç olduğu ve bu sürecin sonunda insan davranışlarındaki değişmedir” (Demirel ve Kaya, 2006, s.6).

Russell (1976) eğitimin amaçlarıyla ilgili üç ayrı kuram bulunduğunu belirtmiştir. “Bunlardan ilkinde göre eğitimin tek amacı yetiştirme olanakları sağlamak ve engelleyici etkileri ortadan kaldırmaktır. İkinci kurama göre eğitimin amacı, bireye kültür vermek ve yeteneklerini mümkün olan en geniş ölçüde geliştirmektir. Üçüncüsü, eğitimin birey yönünden değil toplum yönünden ele alınması gerektiğini, görevinin yararlı yurttaşlar yetiştirmek olduğunu ileri sürer” (Russell, 1976, s.16). “Bireysel açıdan eğitimde temel hedef mükemmel insan için gerekli olan ve tüm uygarlıkların temelini oluşturan evrensel davranış formlarını oluşturmaktır” (Alkan, Deryakulu ve

Şimşek, 1995, s.4). “Aynı biçimde kültür de çoğunlukla uygarlık ve hemen her zaman eğitim kavramları ile bütünleşir. Bu bağlam içinde, her ulusal eğitimin erek ve işlevlerinden olan ulusal ve evrensel kültürü aktarma ve öğretme sorunu, o ülkenin ulusal eğitim siyaseti ile belirlenir ve saptanır” (San, 2019, s.51). Türkiye’de eğitim ve öğretim etkinlikleri Milli Eğitim Temel Kanununun ilgili maddelerine bağlı olarak belirlenen eğitim programları ile uygulanmaktadır. “Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır” (Resmî Gazete, 1973: 14574). “Hiç şüphesiz ki eğitim bir toplumun yeniliklere ve çağdaş uygarlığa ayak uydurmasının en önemli araçlarından biridir. Bireyin yaratıcılık ve yeteneklerinin ortaya çıkarılması ve geliştirilmesinde, kendini ifade etmesinin sağlanmasında eğitimin rolü tartışılmaz” (Özsoy, 2003, s.25).

1.3. Sanat Eğitimi

Sanat eğitimi; günümüzden on binlerce yıl öncesine kadar uzanan sanat ile geçmiş kültürün bilgi ve deneyimlerinden oluşan mirasını gelecek kuşaklara aktarmayı amaçlayan eğitimin birleşiminden oluşmaktadır. Kavram olarak sanat; yüzey sanatlarından dramatik sanatlara kadar geniş bir alanı temsil etmektedir. Ancak eğitim ile ilişkilendirilen ve ‘sanat eğitimi’ olarak tanımlanan kavramın içinde yer bulan sanat yalnızca görsel sanatları kapsamaktadır. Görsel sanat eğitimi adlandırma sorunu (Özsoy, 2003, s.16) ayrı bir araştırma konusu olarak düşünülmüş ve bu başlık altında herhangi bir ayrıma gidilmeden tüm görüşler ‘sanat eğitimi’ kavramı ile ilişkilendirilerek sunulmuştur.

Eğitim açısından düşünüldüğünde sanat ve bilimin birbirine çok uzak alanlar olmadığı görülebilir. “Eğitim içinde sanat ve bilim aynı amaca hizmet eden bir bütünün parçaları haline gelebilir” (Ayaydın, 2015, s.49). “Genel sanat eğitiminin, yani örgün ve yaygın eğitim içindeki sanat eğitiminin asıl tanımı ve anlamı şudur: Güzel sanatların tüm alanlarını ve biçimlerini kendine konu alan, kuramsal ile uygulamalı çalışmalarını bir arada yürüten okul içi ve okul dışı yaratıcı sanatsal eğitim” (San, 2019, s.53). Artut’a göre (2004, s.91) sanat eğitimi; “bireyin tüm ruhsal ve bedensel eğitimi bütünlüğü içinde estetik kaygı, düşünce ve görüşlerinin geliştirilmesini yetenek ve yaratıcılık gücünün olgunlaştırılmasını, sanatsal değerlere hoşgörü ile yaklaşma çabasını esas almaktadır.”

Yolcu'ya göre (2018, s.77) sanat eğitimi; “kişinin duygularını, düşüncelerini, izlenimlerini, yetenek ve yaratıcılığını estetik bir düzeye ve bu düzeyde bir anlatıma ulaştırabilmek amacıyla yapılan eğitim faaliyetlerinin tümüdür.” Bireyin çevresini, olayları ve olguları algılamasına katkı sağlayan sanat eğitimi Çetin'e göre (2002, s.206) “özgür bilince sahip, tartışan, araştıran, akıl ve bilimin üstünlüğüne inanan bireylerin yetişmesinde önemli bir eğitimidir.” Özsoy'a göre (2003, s.49) sanat eğitimi; “tüm bireyleri daha çocukluklarından başlayarak kültürel açıdan yetiştirir, sezgileri, akıl yürütmeyi, hayal kurmayı ve beceriyi doğru bir şekilde geliştirir.”

“Toplumun en küçük üyesi olarak düşünebileceğimiz çocuğun ve gencin gerçekten uygar bir kişi olmasının ve bu yolla uygar bir toplum oluşturmamanın amaçlandığı dikkate alınır, sanat eğitiminin daha geniş bir boyut içerisindeki görünümünü vurgulanmış olur” (Artut, 2001, s.89-90). Bu bakımdan daha iyi bir anlatımı sağladığı ve diğer ifade biçimlerine ve diğer disiplinlere katkısı yadsınamaz. Bu nedenle, modern eğitim sisteminde bilim ve sanat iç içe, iş birliği içinde yer almalıdır. “Sanat eğitimi, genel eğitimin önemli bir parçası olarak kabul edilebilir. Ancak, sanatın bir özgünlük ve bireysel yaratıcılık olgusu olduğunu dikkate alırsak, sanat eğitiminin kendine özgü çok özel yasalarının ve ilkelerinin varlığını da kabul etmek zorundayız. Bu nedenle, sanat eğitiminin eğitim dizgesi içerisindeki yerinin çok iyi belirlenmesi gerekir” (Gençaydın, 1993, s.19). Sanat eğitimi genel eğitim içinde yer alan ancak bireyselliği ve kendine has amaçları ve gereklilikleri bakımından ayrılan bir eğitimidir. “Sanat eğitimi; görsel yolla algılamayı öğretmek, yaratıcılığı geliştirmek, sanatın anlaşılmasını sağlamak, kendini ifade yeteneği kazandırmak, sanatçı yetiştirmek, sanat eğitimi yöntemlerini geliştirmek, endüstriye hizmet etmek, boş zamanlarını değerlendirmek için gereklidir” (Erbay, 1997, s.38).

“Özetle, sanat eğitimi için yapılan tanımlara bakıldığında; bireyin duygu, düşünce ve izlenimlerini anlatabilme, yetenek ve yaratıcılığını estetik bir düzeye ulaştırma ile kişilerin estetik yargılara varabilmesini sağlamak, yenilikleri keşfetmeye yönlendirme ile zevk almayı öğrenmek ve heyecanlarını doğru biçimde yönlendirme ile ilişkilendirildiği görülebilir” (Çağlayan, 2019a). Bu başlık altında; sanat ile eğitim arasındaki ilişki sonucu ortaya çıkan ‘sanat eğitimi’ ile ilgili temel bilgi ve düşünceler sunulmuştur. Araştırma kapsamında ele alınan görsel sanatlar eğitimi ile ilgili ayrıntılı bilgi ve değerlendirmelere 3. Bölümde yer verilmiştir.

1.4. İlgili Araştırmalar

Bu başlık altında, araştırma konusuyla ilişkili olan diğer araştırmalara ait bilgilere yer verilmiştir. Yapılan literatür taramasında 2004-2020 yılları arasında tamamlanmış sekiz adet araştırmanın bu araştırmanın konusuyla ilişkili olduğu tespit edilmiştir. İlgili araştırmalar yayın tarihine göre yeniden eskiye doğru sıralanarak sunulmuştur.

Çağlayan, E. (2020b). “Görsel sanatlar eğitiminde okul dışı öğrenme ortamları: Safranbolu örneği” başlıklı makalesinde; Safranbolu’nun sahip olduğu kültürel mirasın görsel sanatlar eğitiminde okul dışı öğrenme ortamı olarak kullanım olanaklarını incelemiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması yaklaşımıyla gerçekleştirilen araştırmada Millî Eğitim Bakanlığı Görsel Sanatlar Dersi öğretim programında yer alan 264 kazanım Safranbolu’daki kültürel miras alanlarıyla ilişkilendirilmiştir. Araştırma sonucunda ise Görsel Sanatlar dersinin; görsel iletişim ve biçimlendirme, kültürel miras, sanat eleştirisini ve estetik olarak ifade edilen öğrenme alanlarını kapsayan etkinliklerin Safranbolu’daki ortamlarda düzenlenebileceği görölmüştür.

Kasım, K. (2019). “Kültürel miras eğitiminin görsel sanatlar dersinde verilmesine yönelik öğretmen görüşleri” başlıklı yüksek lisans tezinde; kültürel miras eğitiminin görsel sanatlar dersinde verilmesine yönelik öğretmen görüşlerini belirlemeyi amaçlamıştır. Nitel araştırma desenine göre hazırlanan bu araştırmada görsel sanatlar öğretmenleriyle yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Araştırma sonucunda görsel sanatlar öğretmenlerinin kültürel miras öğeleri konusundaki görüşleri, görsel sanatlar dersi ile kültürel miras eğitiminin ilişkisinin ne olduğu, görsel sanatlar dersinde kültürel miras eğitimine yeterince yer verilip verilmediği, kültürel miras eğitimi verilirken hangi yöntem ve teknikleri kullanılabileceği ve kültürel miras eğitimi verilirken karşılaşılan sorunların neler olduğu ile ilgili görüşleri ortaya çıkarılmıştır.

Bozok, B. (2018). “Görsel sanatlar ve arkeoloji iş birliği ile gerçekleştirilen kültürel miras eğitiminin öğrencilerin başarı ve tutumlarına etkisi” başlıklı doktora tezinde; arkeolojik sit alanlarında yaşamına devam eden 11-15 yaş grubu öğrencilerin, kültürel mirası tanıma ve sahip çıkma kazanımlarının gerçekleşmesine yönelik hazırlanan eğitim paketinin etkinliğini ölçölmeyi amaçlamıştır. Nicel araştırma desenine göre hazırlanan bu araştırmada ön test-son test kontrol gruplu desen kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda ise görsel sanatlar ve arkeoloji iş birliği ile uygulanan eğitim paketinin, öğrencilerin kültürel mirası tanıma ve sahip çıkmaya yönelik kazanımlar elde etmesinde deney grubu lehine anlamlı farklılığın olduğu görülmüştür.

Bülbül, H. (2016). “Müze ile eğitim yoluyla ortaokul öğrencilerinde kültürel miras bilinci oluşturma” başlıklı makalesinde; müze yoluyla eğitimle bütünleştirilen ortaokul görsel sanatlar dersi kültürel miras öğrenme alanına yönelik bir uygulama önerisi hazırlamayı amaçlamıştır. Çalışmada, temel nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Örneklem olarak belirlenen Kastamonu Arkeoloji Müzesi, Alacahöyük Müzesi ve Yozgat Nizamoglu Etnografya Müzesi’nde bulunan eserlerin görsellerine ulaşılmış, alanyazın taranarak müzeyle eğitim ve görsel sanat eğitiminin iç dinamikleri, ortaokul görsel sanatlar dersi öğretim programı ile ilişkilendirilerek müzeden bir öğretim ortamı olarak nasıl yararlanılabileceğine yönelik planlama yapılmaya çalışılmıştır.

Kartopu, S. ve Bölükoğlu, H. İ. (2016). “Transferring our cultural heritage to the next generations via visual arts education” başlıklı makalesinde; önemli kültürel değerlerimizden biri olan geleneksel çocuk oyunlarının tanıtılması, korunması ve görsel sanatlar eğitimi ile gelecek nesillere aktarılmasını amaçlamıştır. Bu çalışma, biri 7. sınıf (50 öğrenci), diğeri 4. sınıf (20 öğrenci) olmak üzere iki öğrenci grubu üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda bu geleneksel çocuk oyunlarının yaygınlaştırılması ve kültür mirasımızın aktarılması hedefine ulaşılmıştır.

Güler, M. (2011). “İlköğretim 7. Sınıf öğrencilerinde görsel sanatlar dersinde kültür bilincini geliştirme” başlıklı yüksek lisans tezinde; ilköğretim 7. sınıflarda görsel sanatlar dersinde, sanat eleştirisi yöntemi ele alınarak ve sanat eseri inceleme tekniklerinden faydalanılarak bu öğrenci grubunda kültür bilincini oluşturmak amaçlamıştır. Nicel araştırma desenine göre hazırlanan bu çalışmada deney-kontrol gruplarıyla çalışma yapılmıştır. Araştırma sonucunda öğrenciler, kültür hakkında genel bilgilerini arttırmışlar, kültür bilincini büyük ölçüde kazanmışlardır.

Türkkan, B. (2008). “İlköğretim görsel sanatlar dersi bağlamında görsel kültür çalışmaları: bir eylem araştırması” başlıklı doktora tezinde; ilköğretim okullarındaki Görsel Sanatlar dersinde uygulanacak olan görsel kültür çalışmalarının nasıl yürütülebileceğini belirlemeyi amaçlamıştır. Nitel araştırma desenlerinden eylem araştırması aracılığıyla gerçekleştirilen çalışmada görsel kültür çalışmaları Görsel Sanatlar dersinin toplam 22 ders saatinde uygulanmıştır. Araştırma sonucunda ise görsel

sanatlar dersinde uygulanan görsel kültür çalışmalarında öğrencilerin ilk etkinlikten son etkinliğe kadar geçen süreçte sınıf tartışmalarına katılımlarında, kendilerini ifade etme ve eleştirel düşünme becerilerinde, ön bilgilerini işe koşmada, olayları sorgulama ve kendi düşüncelerini savunmada giderek daha istekli ve cesur oldukları görülmüştür.

Özgür, E. S. (2004). “Küreselleşme sürecinde kültür aktarımında sanat (resim-iş) eğitiminin önemi” başlıklı yüksek lisans tezinde; küreselleşme sürecinde kültür aktarımında resim-iş eğitiminin önemini ortaya koymayı amaçlamıştır. Nitel araştırma yaklaşımında gerçekleştirilen araştırmada, yerli ve yabancı literatür incelenmiş ve alanla ilgili çalışma yapan kişi ve kurumlara önerilerde bulunulmuştur.

2. KÜLTÜR ve KÜLTÜREL MİRAS

İnsanı diğer canlılardan ayıran temel özellikler; akıl, idrak, dil ve iletişim, planlama becerisi ve hayal gücüdür. Bu becerileriyle insan; olayları anlamlandırabilir, öğrendiği bilgileri paylaşabilir, geleceğine yönelik çalışmalar yapabilir ve ihtiyacı olan maddi ve manevi kaynakları şekillendirerek kendi amaçlarına uygun bir şekilde kullanabilir. “İnsanoğlu bu özelliklerini kullanarak bir taraftan kültürel değerler üretirken diğer taraftan ürettiği kültürel değerlerden etkilenerek yaşamını şekillendirir. Bu açıdan bakıldığında kültür ve insan arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur” (Diker ve Deniz, 2017, s.2). Araştırmanın bu bölümünde konu ile ilişkili olan kültür ve kültürel miras kavramlarına yer verilmiştir. İzleyen başlıklarda sırasıyla; kültür, kültür varlıkları, kültürel miras, kültürü oluşturan etmenler ve sanat kavramları açıklanmıştır.

2.1. Kültür

Önceki bölümde ifade edilen sanat ve eğitim kavramlarının tanımlanmasında gözlenen çeşitlilik, kültürün tanımlarında da görülmektedir. İlgili literatürde farklı şekillerde yapılmış çok sayıda kültür tanımı yer almaktadır. “Kültür kavramının kapsamının bu denli geniş olması kuşkusuz kültüre yönelik yapılan tanımların çokluğu ile yakından ilişkilidir” (Oğuz, 2011, s.132). Diker ve Deniz (2017, s.1) kültür kelimesinin dilimize Fransızcadan girmiş olduğunu ve çeşitli anlamları bulunduğunu belirtmişlerdir. “Dilbilimciler ‘kültür’ sözcüğünün Latince daha çok toprak kültürü anlamında kullanılan edere-cultura sözcüğünden geldiğini ileri sürmektedirler” (Mejuyev, 1987’den akt. Oğuz, 2011, s.125). “Kültür kavramının bakmak, yetiştirmek anlamında Latince ‘colere’ veya ‘culture’ kelimesinden geldiği kabul edilmektedir.” (Şişman, 2014, s.1). “Bir diğer çalışmada ise kültür kelimesinin soyut anlamlı kökeninin Aydınlanma çağına dayandığı ifade edilmekte, kavramın ilk kez 1718’de Dictionnaire de l’Academie Française’de yer aldığı ve genellikle “sanat kültürü”, “yazın kültürü”, “bilim kültürü” gibi bir tamlayıcıyla beraber kullanıldığı ileri sürülmektedir” (Galley, 2001’den akt. Oğuz, 2011, s.126). “Batı dillerinde daha sonra Culture olarak kullanılan bu kelimenin zamanımıza kadar gelen Osmanlıca karşılığı Hars kelimesidir” (Kocadaş, 2006, s.2).

Günümüzde de kültür kavramı sosyolojiden biyolojiye kadar çeşitli amaçlar için kullanılmaya devam edilmektedir. “1952 yılında Alfred Kroeber ve Clyde Kluckhohn çeşitli bilimsel ve popüler kaynaklardan yararlanarak topladıkları kültüre yönelik 164

farklı tanımı bir arada sunmuşlardır.” (Oğuz, 2011, s.125; Güvenç, 1991, s.95). TDK (2021) ‘kültür’ kelimesinin kullanım alanlarına ilişkin tanımlamalarını aşağıda sunulan altı maddede sıralamıştır;

- “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin
- Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü
- Muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan biçimi
- Bireyin kazandığı bilgi
- Tarım
- Uygun biyolojik şartlarda bir mikrop türünü üretme” (TDK, 2021).

Kavramın tanımlanmasındaki zenginliği günlük yaşamın pek çok alanında da görmek mümkündür. Çeşitli alanlarda bilgili olan bireyi, bir uğraşı alanının kendine has tüm geçmiş özelliklerini veya bir mantarın türünü ifade ederken aynı ‘kültür’ kelimesi kullanılır. Bu araştırma kapsamında kültür kavramı, Gökalp’in ilgili tanımı çerçevesinde ele alınıp incelenmiştir. Ziya Gökalp (2019, s.39) kültür (hars) kavramını “bir milletin dini, ahlaki, hukuki, muakalevi, bedii, lisani, iktisadi ve fenni hayatlarının ahenktar bir mecmuası” şeklinde tanımlamıştır.

UNESCO’ya göre (2001, s.62) kültür, “toplumun veya bir sosyal grubun ayırt edici manevi, maddi, entelektüel ve duygusal özellikler kümesi, sanat ve edebiyatın yanı sıra yaşam tarzlarını, birlikte yaşama şekillerini, değer sistemlerini, gelenekleri ve inançları da kapsayan bir olgu olarak görülmelidir.” Kültürün en bilinen tanımı Tylor (1871) tarafından şu şekilde yapılmıştır: “Kültür, insanın toplumsal bir birey olarak edindiği bilgi, inanç, sanat, hukuk, gelenek, diğer yetenek ve adetlerin hepsinin oluşturduğu bir bütündür” (akt. Kırıçoğlu, 2014, s.7). “Tylor’ın yapmış olduğu tanımdan sonra Mannheim, Weber, Elias, Parsons, Benedict, Boas, Mead, Linton, Lowie, Malinowski, Kroeber, Williams, Clifford gibi çok tanınmış ünlü kültür kuramcıları kültürün ne olduğunu tanımlamaya çalışmışlardır” (Oğuz, 2011, s.137).

Diker ve Deniz’e göre (2017, s.1) kültür; “bir bölgenin, ülkenin ya da bir topluluğun geçmişten günümüze kadar süregelen örf, adet, gelenek, görenek, inanç,

düşünce ve yaşam biçimleri, el sanatları, sanat eserleri, eğitim faaliyetleri, beslenme özellikleri ve tarihi açıdan değere sahip varlıkları gibi pek çok unsurunu kapsayan bir kavramdır.” “Kültür bir toplumun yaşama tarzı olarak karakterize edilmiş olan bilgi, inanç, gelenek, örf, adet, sanat, ahlak, araç-gereç, teknik vb. maddi ve maddi olmayan unsurlardan oluşan karmaşık bir bütündür” (Şimşek vd., 2011, s.41). Tural’a göre (1988, s.52) kültür;

Tarih bakımından mevcudiyeti kesin olarak bilinen bir toplumun, sosyal etkileşme yoluyla nesilden nesle aktardığı manevi ve maddi yaşayış tarzlarının temsil ve tecelli bakımından yüksek bir seviyedeki bir bileşiği olan, sebebi ve sonucu açısından ise ferde ve topluma mensubiyet şuuru, özel bir kimlik kazandırma, bütünleşmiş kılma, yaşanan çevreyi ve şartları kendi hedefleri istikametinde değiştirme arzu ve iradesi veren, değer, norm ve sosyal kontrol unsurlarının belirlediği bir sistemdir.

Erinç (2004, s.71) kültürün farklı şekillerde ele alınabileceğini ifade etmekte ve farklı anlamlarıyla kültürü aşağıdaki şekilde açıklamaktadır;

Sözcük anlamıyla ele alırsak, kültür bir eyleme biçimidir; yemek yiyişimiz, oturduğumuz, kıyafetimiz, eğlenmemiz, zevk almamız ve güzel dediğimiz, güzellik adına yapılan her şeydir. Terim olarak ele alırsak, müziğimiz, edebiyatımız, gösteri sanatlarımız, plastik sanatlarımız ve bunların ürünü olan ortaya koyduğumuz her şeydir. Güzellikleriyle, özgünlükleriyle, yenilikleriyle övündüğümüz her şey ... (Erinç, 2004, s.71).

“Tanımların birlikte getirdiği süreklilik, birikim, aktarılma, değişebilirlik ve dinamizm gibi nitelikler yanında, gelenek ve görenekler, inançlar, kurumlar ve dil gibi somut kültür ürünleri yer alır” (San, 2019, s.51). “Tanımları çok çeşitli olan kültür kavramı gözden geçirildiğinde, kültürün ortak özellikleri olarak görülebilecek bazı noktalar bulunabilmektedir. Bu özellikler şöyle özetlenebilir;

- Kültür bir toplumu diğerinden ayırmak için bir tür alâmeti farika (marka)dır.
- Kültür toplum değerlerini bir bütün haline getirir ve bunları sistematik bir biçimde taşır.
- Kültür toplumun üyelerince paylaşılır.
- Kültür, dayanışmanın en önemli temellerinden birisidir.
- Kültür öğrenilmiş davranışlardan oluşur.
- Kültür sosyal yapının bir kopyasını verir.
- Kültür değişebilir.
- Sosyal kişiliğin belirip oluşmasında kültür, bütün toplumlar bakımından egemen

bir faktördür” (Dönmezer, 1994’ten akt. Köse, Tetik ve Ercan, 2001, s.222).

“Kültürle ilgili tanımlar incelendiğinde kültürün, bilişsel, sosyal, psikolojik, metafizik, teknolojik boyutlarından söz edilebilmektedir” (Şişman, 2014, s.3). Teknoloji, ekonomik ve çevresel itici güçler, kitle iletişim araçları, küreselleşme ve göç gibi kültürleri etkileyen farklı faktörler vardır (Mohammadi, Eivazi, Reza Goudarzi ve Keshavarz Turk, 2018, s.165).

2.2. Kültür Varlıkları ve Kültürel Miras

Kültür ve tabiat varlıkları açısından bölgesindeki diğer ülkelerden ayrılan Türkiye gerek doğal zenginliği gerekse topraklarında tarihöncesi devirlerden günümüze kadar yaşam sürmüş pek çok medeniyetin ortaya koyduğu eserlerden oluşan kültürel mirasıyla öne çıkmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığının istatistiklerine göre 2019 yılı itibariyle, 113.137 adet taşınmaz kültür ve tabiat varlığı bulunmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve özel kuruluşlara ait 467 müzede yer alan 3 milyon 263 bin 251 adet taşınır kültür varlığı da dahil edildiğinde Türkiye’deki kültür ve tabiat varlıklarının niceliksel durumu daha iyi anlaşılmaktadır. Ülkemizin sahip olduğu kültür ve tabiat varlıkları, bu alanda yapılan çalışmalarında önemli ölçüde artmasını sağlamıştır.

“Kültür varlıkları, bir toplumun kültürel alt yapısına ait somut olan tarihi binalar, dans, sözlü tarih unsurlarından meydana gelmektedir” (Craik, 2004, s.41). “Bazı ülkeler kültür varlıklarını teker teker sayarak, bazıları bu varlıkları kendi içerisinde sınıflandırarak, bazıları kültür varlıklarının bir tarifini yaparak bazıları ise bunların birkaçını beraber kullanarak tanımlama yapma yoluna gitmektedirler” (Gögebakan, 2009, 21). Türkiye sahip olduğu kültür varlıklarını 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda (KTVKK) tanımlamak ve sınıflandırmaktadır. İlgili kanunun 3. maddesinde kültür varlığı “tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklar” şeklinde tanımlanmaktadır (Resmî Gazete, 1983: 18113). İlgili tanımlamadan anlaşılacağı üzere kültür varlıkları ‘taşınmaz’ ve ‘taşınır’ kültür varlıkları olarak iki alt gruba ayrılmıştır.

İlgili kanunda (KTVKK) yer alan Madde 6’ya göre “korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları şunlardır:

- a) Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19 uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar,
- b) Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar,
- c) Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları,
- d) Milli tarihimizdeki önlemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tesbit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından kullanılmış evler.” (Resmî Gazete, 1983: 18113).

Yukarıda yer alan maddelere ek olarak Madde 6'nın devamında taşınmaz kültür varlıklarının örnekleri sıralanmıştır. İlgili maddeye göre; “kaya mezarlıkları, yazılı, resimli ve kabartmalı kayalar, resimli mağaralar, höyükler, tümülüsler, ören yerleri, akropol ve nekropoller; kale, hisar, burç, sur, tarihi kışla, tabya ve isihkamlar ile bunlarda bulunan sabit silahlar; harabeler, kervansaraylar, han, hamam ve medreseler; kümbet, türbe ve kitabeler, köprüler, su kemerleri, su yolları, sarnıç ve kuyular; tarihi yol kalıntıları, mesafe taşları, eski sınırları belirten delikli taşlar, dikili taşlar; sunaklar, tersaneler, rıhtımlar; tarihi saraylar, köşkler, evler, yalılar ve konaklar; camiler, mescitler, musallalar, namazgahlar; çeşme ve sebiller; imarethane, darphane, şifahane, muvakkithane, simkeşhane, tekke ve zaviyeler; mezarlıklar, hazireler, arastalar, bedestenler, kapalı çarşılar, sandukalar, siteller, sinagoglar, bazilikalar, kiliseler, manastırlar; külliye, eski anıt ve duvar kalıntıları; freskler, kabartmalar, mozaikler, peri bacaları ve benzeri taşınmazlar; taşınmaz kültür varlığı örneklerindedir.” (Resmî Gazete, 1983: 18113).

Aynı kanunda (KTVKK) yer alan Madde 23'e göre “korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları şunlardır:

- a) Jeolojik, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait, jeoloji, antropoloji, prehistorya, arkeoloji ve sanat tarihi açılarından belge değeri taşıyan ve ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, teknik ve ilmi özellikleri ile seviyesini yansıtan her türlü kültür ve tabiat varlıkları;

Her çeşit hayvan ve bitki fosilleri, insan iskeletleri, çakmak taşları (sleks), volkan camları (obsidyen), kemik veya madeni her türlü aletler, çini, seramik, benzeri kab ve kacaklar, heykeller, figürinler, tabletler, kesici, koruyucu ve vurucu silahlar, putlar

(ikon), cam eşyalar, süs eşyaları (hülliyyat), yüzük taşları, küpeler, iğneler, askılar, mühürler, bilezik ve benzerleri, maskeler, taçlar (diadem), deri, bez, papirus, parşümen veya maden üzerine yazılı veya tasvirli belgeler, tartı araçları, sikkeler, damgalı veya yazılı levhalar, yazma veya tezhipli kitaplar, minyatürler, sanat değerine haiz gravür, yağlıboya veya suluboya tablolar, muhallefat (religue'ler), nişanlar, madalyalar, çini, toprak, cam, ağaç, kumaş ve benzeri taşınır eşyalar ve bunların parçaları,” (Resmî Gazete, 1983: 18113).

“Halkın sosyal heyetini yansıtan, insan yapısı araç ve gereçler dahil, bilim, din ve mihaniki sanatlarla ilgili etnografik nitelikteki kültür varlıkları.

- b) Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle, Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna ait tarihi değer taşıyan belge ve eşyalar, Mustafa Kemal ATATÜRK'e ait zati eşya, evrak, kitap, yazı ve benzeri taşınırlar.” (Resmî Gazete, 1983: 18113).

Tarih öncesi ve tarihi devirlere ait kültür varlıkları, farklı zaman dilimlerinde ortaya çıkmış ve günümüze kadar ulaşmışlardır. Geçmişten gelen nitelikler yalnızca varlıklarla ifade edilemeyecek bir çeşitliğe sahiptir. “Kültür varlıkları somut olarak bir nesne oldukları için tek tek objeler olarak düşünülmesine rağmen, kültür mirası objeler dışında bir yönüyle nesne üstü olma özelliğinden dolayı, çok daha geniş bir alanı içermektedir” (Göğebakan, 2009, s.25). Geçmiş toplumlardan günümüz toplumlarına kalan bu mirasın niteliği hakkında bilgi edinebilmek için öncelikle ‘miras’ kavramının anlamına bakılmalıdır. “Miras, bir neslin kendinden sonra gelen nesle bıraktığı şey” (TDK, 2021) olarak tanımlanmaktadır. “Miras, geçmişten beri bize aktarıldığını düşündüğümüz her şeyi ifade eder” (Lowenthal, 2005, s.81). İnsanlığın kendi zamanının öncesine uzanan kültür varlıkları bu tanım kapsamında yer almaktadır. “Miras kavramı, kültür varlıklarını da içine alan bir yapıya sahip olup, kültür varlıkları bu yapının bir parçasıdır” (Göğebakan, 2009, s.27).

“Çeşitli ülkelerde miras anlamında kullanılan kültürel özellik kavramı, ilk kez 1954 tarihli Lahey Sözleşmesinde, silahlı çatışma durumunda kültürel mirasın korunmasına ilişkin olarak görülmektedir. Sözleşme, tüm insanlığın kültürel mirasını korumanın gerekli olduğunu belirtir.” (Vecco, 2010, s.322). “Kültürel miras kavramı, geçmişte ve günümüzde tarihçiler, arkeologlar, antropologlar ve diğer insan yaşamı araştırmacıları tarafından iyi tanınan ve evrensel olarak kullanılan bir kavramdır” (Prot

ve O’Kefee, 1992, s.319). “Bir halkın kültürel mirası; sanatçıların, mimarların, müzisyenlerin, yazarların, bilim adamlarının yapıtlarını, aynı zamanda bunların içinde adı bilinmeyen sanatçıların yarattığı eserleri, insanların maddi olmayan ifadelerini ve genelde topluma anlam veren tüm değerleri içerir. Kültürel miras insanların yaratıcılığını ifade eden; diller, törenler, inançlar, tarihi yerler ve anıtlar, edebiyat, sanat eserleri, arşivler ve kütüphaneler gibi hem somut hem de somut olmayan eserleri içerir” (UNESCO, 1982, s.43). Diker ve Deniz’e göre (2017, s.10) kültürel miras;

geçmişten günümüze aktarılmış tarihi, sanatsal, bilimsel, estetik, antropolojik ve etnolojik bakış açılarından evrensel değer taşıyan, tamamının oluşumu insan emeğine dayanan ya da oluşumu doğal etkenlere dayanan ancak üzerinde insan yaratıcılığının etkisi bulunan, taşınamayan yapılar ile estetik ve sanatsal önem taşıyan insan yapımı taşınabilen eserler gibi somut kaynaklar, el sanatları ve yemek yapı teknikleri de dahil olmak üzere halkın tamamına mal olmuş sanatlar ile insanların günlük yaşamlarını etkileyen, bugüne tamamıyla değişmeden aktarılmış, insanların yaşayışlarını ve inanışlarını etkileyen örf, adet, gelenek ve göreneklerden oluşan somut olmayan kaynakların tümüdür.

“Kültürel miras; geçmişten miras alınan ve değişik gerekçelerle geleceğe miras bırakılmak istenen, fiziksel olarak varlığı olan ve insanlar tarafından yapılmış her türlü eserler ile bir topluma ait değerler bütünüdür” (Can, 2009, s.3).

Bu anlamda; dil, söz, ses vb. somut olmayan yollarla iletilen olgu ve olaylarda kültürel miras kapsamında değerlendirilmektedir. Kültürel miras var oluş sebebine göre somut taşınamayan kaynaklar (örn: binalar, ırmaklar, doğal alanlar, ...); somut taşınabilen kaynaklar (örn: müzedeki nesnelere, dokümanlar, ...); somut olmayan kaynaklar (ör: değerler, töreler, seremoniler, yaşam tarzları ve dâhili deneyimler, festivaller, sanatlar ve kültürel olaylar, ...) olarak sınıflandırılmaktadır (Diker ve Deniz, 2017, s.10).

Kültürel miras kavramıyla ilişkili olan ve ilgili literatürde yer alan tanımlardan yola çıkarak kültürel miras kavramını somut kültürel miras ve somut olmayan kültürel miras olarak iki temel başlık altında incelemek mümkündür. “Somut kültürel miras kapsamında; insan el emeği, çalışması ve yeteneği doğrultusunda oluşturularak günümüze aktarılmış eserler ele alınmaktadır” (Diker ve Deniz, 2017, s.11).

Sadece taşınmayan eserler değil aynı zamanda taşınabilir nesnelere de kültür mirası kapsamında düşünülmektedir. Örneğin insanoğlu tarafından yapılmış olan resim, duvar resmi, çeşitli yüzeylere basılmış olan baskılar, duvar rölyefleri, heykel, seramik, mimari ve mimarinin bir parçası konumunda bulunan heykeller gibi her türlü sanat eseri; kap, kacak, kıyafet, silah gibi toplumların günlük yaşamlarında kullandıkları eşyalar; önemli

tarihi kişiliklerle ilgili nesnelere ve arkeolojik ve tarih öncesi döneme ait nesnelere bu kapsamda değerlendirilmektedir (Gögebakan, 2009, s.26).

UNESCO'nun 7 Ekim-21 Kasım 1972 tarihleri arasında Paris'te toplanan on yedinci oturumunda kabul edilen "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmesi'nin amaçları bakımından aşağıdakiler kültürel miras sayılacaktır:

- Anıtlar: Tarih, sanat veya bilim açısından istisnai evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman birleşimleri.
- Yapı toplulukları: Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnai evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları.
- Sitler: Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnai evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlar" (UNESCO, 1972).

UNESCO'nun 32. Genel Konferansı'nın 17 Ekim 2003 tarihinde toplanan Genel Kurulu'nda onaylanarak yürürlüğe giren Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesine göre "somut olmayan kültürel miras kapsamında; toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar ele alınmaktadır" (UNESCO, 2003). "Kuşaktan kuşağa aktarılan bu somut olmayan kültürel miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılır ve bu onlara kimlik ve devamlılık duygusu verir; böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur" (UNESCO, 2003). İlgili sözleşmenin 2. Maddesinin 2. fıkrasında "somut olmayan kültürel miras, özellikle aşağıdaki alanlarda belirir:

- a) Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar;
- b) Gösteri sanatları;
- c) Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler;
- d) Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar;
- e) El sanatları geleneği."

"Somut Olmayan Kültürel Mirasın (SOKÜM) Korunması Sözleşmesi, bir

toplumun kendi kültürel kimliğinin bir parçası olarak gördüğü ve kuşaktan kuşağa aktarmak suretiyle günümüze kadar getirdiği somut olmayan kültürel miraslarını korumasına ve gelecek kuşaklara aktarmasına katkı sağlayacak yol, yöntem ve imkânları tanımlamaktadır” (Oğuz, 2009b, s.8). “Somut olmayan kültürel miras unsurları halkın tamamına mal olmuş, kaynakları geçmişe dayanan, toplumun değer yargılarını ve inanışları oluşturan, gelenek görenek, örf adetler ile yine halka mal olmuş el sanatları da dahil olmak üzere bütün sanatları da içine alan bir kapsamda incelenmektedir” (Diker ve Deniz, 2017, s.16). Kültürel mirasın kapsamında yer alan farklı kategorilerin daha kolay anlaşılması için Tablo 1’de incelenebilir.

Tablo 1. Kültürel Miras Kategorileri

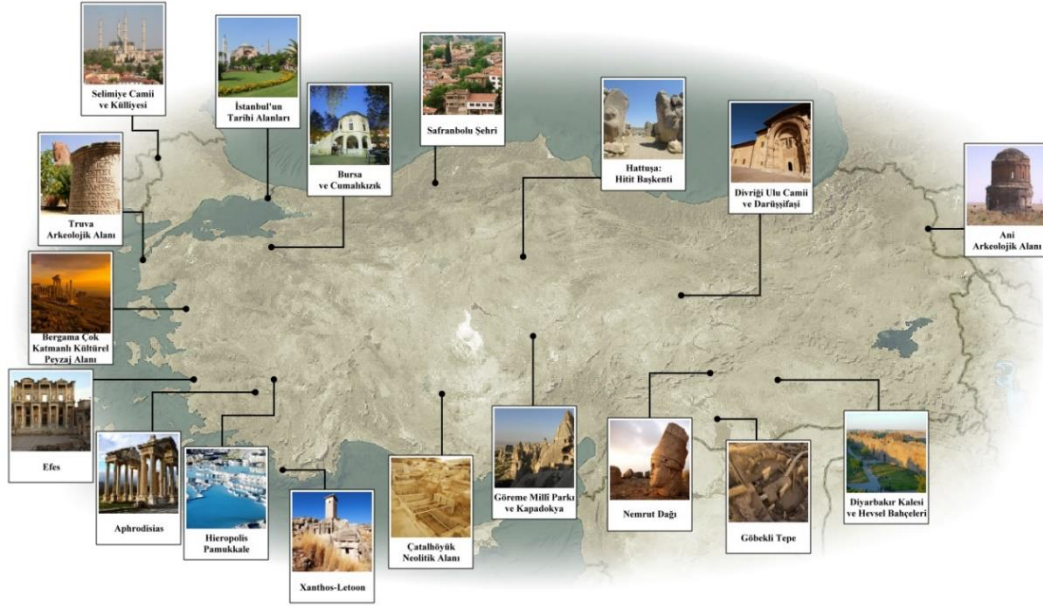
Kültürel Miras		
Somut Miras		Somut Olmayan Miras
Taşınmaz	Taşınır	Müzik
Mimari yapılar	Müze koleksiyonları	Dans
Anıtlar	Kütüphaneler	Edebiyat
Arkeolojik sit alanları	Arşivler	Tiyatro
Tarihi merkezler		Sözlü gelenekler
Bina grupları		Geleneksel davranışlar
Kültürel manzaralar		Sosyal uygulamalar
Tarihi park & bahçeler		Bilgi-deneyim
Botanik bahçeleri		El sanatları
Endüstriyel arkeoloji		Kültürel alanlar
		Din
		Merasimler
		vb.

Kaynak: Aslan ve Ardemagni, 2006, s.9

UNESCO’nun (1972) Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmesine göre kültürel mirası oluşturan unsurlar doğal, kültürel ve karma olmak üzere üç başlık altında gruplanmıştır. “UNESCO’nun 1972 yılında kabul ettiği Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşmeye bağlı olarak oluşturulan Dünya Kültürel ve Doğal Mirası Listesinde 2019 yılında Azerbaycan’ın başkanlığı ve ev sahipliğinde Bakü’de gerçekleştirilen Dünya Mirası Komitesi 43. Oturumunda kabul

edilen miraslarla birlikte Dünya genelinde 1121 miras yer almaktadır. Bunlardan 869'u kültürel, 213'ü doğal ve 39'u karma (doğal ve kültürel) miraslardır" (UNESCO, 2019).

Türkiye'nin UNESCO Dünya Miras Listesinde 16'sı kültürel, 2'si karma olmak üzere 18 miras alanı bulunmaktadır. Ülkemizdeki miras alanlarının adı ve coğrafi konumları Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1. Türkiye'deki Kültürel Miras Alanları

Kaynak: Grafik yazılımı kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

“Dünya Miras Komitesinin Dünya Miras Listesi için baz aldığı kriterler aşağıdaki maddelerde sıralanmıştır;

- İnsanın yaratıcı zekasıyla ortaya konan ve ustalık gerektiren,
- Uzun bir zaman diliminde ya da kültür coğrafyasında mimari ya da teknolojik gelişmeler, sanatsal anıtlar, şehir planları veya peyzaj mimarlığı açısından önemli olan ve insanlığa ait değerlerin değişkenliğini gösteren,
- Yok olmuş ya da yaşayan medeniyetlerin geleneklerine şahitlik eden ayrıcalıklı ve tek olma özelliği taşıyan eserler ile,
- İnsanlık tarihinde önemli devletleri-olayları işaret eden, göze çarpan teknolojik ya da mimari binalar veya manzaralar,
- Dikkat çeken geleneksel yerleşim yerleri ve topraktan yapılmış örnekler (bu örnekler kültürel niteliklere sahip, önemli etkileri-etkilenmeleri olmuş

alanlardır)

- Doğrudan toplumla ilgili olaylar, gelenekler, fikirler, inanışlar, dikkat çekici nitelikteki sanatsal değeri olan çalışmalar” (Can, 2009, s.8).

UNESCO'nun Paris'te 29 Eylül-17 Ekim 2003 tarihleri arasında toplanan 32.Genel Konferansı, 17 Ekim 2003 tarihinde “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”ni kabul etmiştir. “Sözleşmenin 16. 17. ve 18. Maddelerine göre oluşturulan Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri bulunmaktadır ve bu listelerin adları şunlardır:

1. İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi
2. Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi
3. Korumanın İyi Uygulamaları Kaydı”

“2020 yılı sonu itibariyle Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Miras Listelerine kayıtlı 20 adet unsuru bulunmaktadır” (UNESCO, 2021). “Bu somut olmayan kültür unsurları aşağıdaki listede sunulmuştur;

- İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi
 1. Meddahlık Geleneği (2008)
 2. Mevlevi Sema Törenleri (2008)
 3. Âşıklık Geleneği (2009)
 4. Karagöz (2009)
 5. Nevruz (2009)
 6. Geleneksel Sohbet Toplantıları (2010)
 7. Alevi-Bektaşî Ritüeli Semah (2010)
 8. Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali (2010)
 9. Geleneksel Tören Keşkeği (2011)
 10. Mesir Macunu Festivali (2012)
 11. Türk Kahvesi ve Geleneği (2013)
 12. Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı (2014)
 13. İnce Ekmek Yapımı ve Paylaşımı Geleneği (2016)
 14. Geleneksel Çini Sanatı (2016)
 15. Bahar Bayramı Hıdırellez (2017)
 16. Dede Korkut-Korkut Ata Mirası (2018)
 17. Geleneksel Türk Okçuluğu (2019)

18. Minyatür Sanatı (2020)
19. Geleneksel zekâ ve strateji oyunu (2020)
- Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi
20. Işık Dili (2017)” (UNESCO, 2021).

Türkler, yaşadıkları süre boyunca hem Orta Asya’da hem de Anadolu’da kurmuş oldukları devletler ile Türk kültürünün şekillenmesinde önemli rol oynamışlardır. Türkler tarih boyunca mimariden edebiyata, müzikten el sanatlarına kadar geniş bir yelpazede eserler ortaya koymuştur. Hemen her bölgede izleri bulunan bu miras, kültürümüze ait unsurları meydana getirmektedir. Kültürümüz içinde; taşınır ve taşınmaz mirasa paralel olarak, somut olmayan kültürel miras unsurlarının da oldukça çeşitli olduğu anlaşılmaktadır. Türk milletinin sahip olduğu kültürel mirasın bir parçası olan bilgi, beceri ve uygulamalar gelecek kuşaklara aktarılan unsurlar olarak görülmektedir.

2.3. Kültürü Oluşturan Unsurlar

“Kültür, kültür varlıkları ve kültürel miras tanımlarında görüldüğü üzere tesadüfen oluşmayan kültür, birçok unsurun etkisinde oluşan birikimlerin ürünüdür. Kültür, toplumu oluşturan her bir bireyin söz konusu unsurlardan etkilenme düzeyine göre tasarlanan ve toplumun tamamına yararı için oluşturulan öğelerden oluşan sistemlerdir” (Diker ve Deniz, 2017, s.2).

Atatürk, kültürü oluşturan hususlar, kültür unsurları konusunda da soruna büyük açıklık getiren açıklamalar yapmıştır. Atatürk kültürü a. devlet hayatında, b. fikri hayatında (ilimde, sosyal alanda ve güzel sanatlarda), c. ekonomik hayatta (ziraatte, sanatta, ticarete, ulaştırmada) yapılabilen şeylerin toplamı olarak açıklarken bir bakıma kültürün unsurlarını da saymaktadır (İlhan, 1990, s.463).

İlgili literatürde, kültürü oluşturan unsurlara ait çeşitli sınıflamalar yer almaktadır. “İnsan sosyal ve fiziki çevresini sembolleştirerek tanımakta, anlamlandırmakta ve bu bağlamda etkileşimler gerçekleştirmektedir. Bu semboller sistemi bütünü kültürü oluşturmaktadır. İnsan sembolleştirme yeteneğine sahip bir varlık olarak dil, din, sanat, tarih, bilim gibi alanları sembolik düzenler olarak inşa ederek kültürü üretmektedir” (Sankır, 2018, s.593). “White (1949) kültürün unsurlarını, ekonomi ve teknoloji, sosyal yapı ve ideoloji olmak üzere üç boyutta toplamıştır” (Şişman, 2014, s.3).

Kültürü taşıyan geleneklerin farklılığına karşılık onların taşıdığı kültür unsurları arasında da yapı, biçim, muhteva ve fonksiyon bakımından aynı durum söz konusudur. Bu sebeple, yazılı ve sözlü gelenekte yer alan kültür unsurları, kendi hususî durumlarını dikkate alarak incelemek ve değerlendirmek lâzımdır. Çünkü, bir topluluğu veya milleti meydana getiren fertler üzerinde her iki gelenekte yer alan unsurların tesir gücü ve onlar tarafından kabul derecesi farklıdır. Dolayısıyla, biz kültür unsurlarını, taşıdıkları geleneği esas alarak, sözlü kültür ve yazılı kültür kavramları içinde toplamayı uygun buluyoruz (Yıldırım, 1989, s.16).

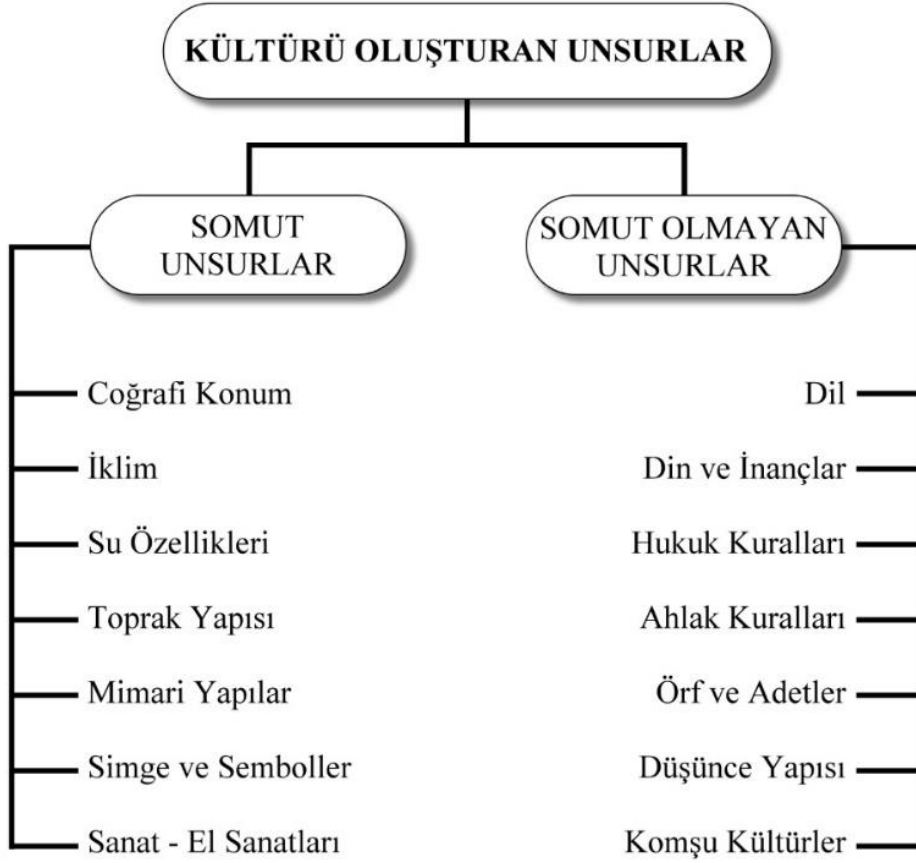
Kültürü oluşturan unsurlar; somut ve somut olmayan unsurlar olarak iki ana grupta incelenmektedir. “Maddi ve manevi kültür olarak da gruplandırılabilen kültürü oluşturan unsurlar dil, din, inanç, değer, norm, simgeler, tutumlar, örf ve adetler şeklinde sıralanabilir” (Köse vd., 2001, s.224). “Kültürü oluşturan unsurlar içinde dil, tarih, gelenek ve görenekler, töreler, folklorik unsurlar, toplumsal davranış kalıpları ilk sırayı alır” (Kırkpınar, 2006, s.56). “Bu unsurların başında; dil, din, sanat dalları, tarih, coğrafya, gelenek- görenekler, yemekler, mimari, ahlaki kurallar, hukuk vb. gelmektedir” (Demir ve Açık, 2011, s.53).

“Kültürel değişimin birçok ana faktörü vardır. O pek çok kaynaktan gelebilir ama çoğu başka kültürle temas; birikim, icatlar; göç, teknoloji evrim faktörü; çevresel, coğrafi ve ekolojik faktörler; ekonomi faktörü, politik faktör ve kültürün iç uyumu yoluyla gelir” (Mohammadi, vd. 2018, s.164).

Council of Europe (1996) ve Brooks’a göre (1986) kültürel içerikler; günlük yaşam (yiyecek, içecek, yemek zamanları, masa adabı, resmî tatiller, çalışma saatleri, boş zaman faaliyetleri, hobiler, sporlar vb.), yaşam koşulları (yaşam standartları, ev şartları, refah durumları), kişiler arası ilişkiler (sınıfsal yapı ve ilişkiler, aile yapıları ve ilişkileri, jenerasyonlar arası ilişkiler, politik ve dinsel gruplar arası ilişkiler), değerler-inançlar-davranışlar, vücut dili, sosyal gelenekler (yemekler, içecekler, elbiseler, yasaklar, hediyeler vb.), gelenekselleşmiş davranışlar (dini etkinlikler, doğum, evlilik, gösteriler, seremoniler, kutlamalar, festivaller, danslar vb.) şeklinde sıralanmaktadır (akt. Erişti ve Belet, 2010, s.260).

“Bireyleri kendi özgür iradeleriyle bir inanç birliği içinde toplayan din, insanların karşılıklı anlaşmalarını sağlayan ve aralarında manevi bir bağ kuran dil, sağlam ve iyi bir hayat ahlak, geçmişten günümüze kadar ulaşan ve gelişen gelenek, görenek ve sanatsal değerler kültürün özünü teşkil eder” (Halıcı, 1981’den akt. Işık, 2009, s.856). “Ayrıca, soyut ya da manevi kültür değerleri olarak ele alınan gelenek görenekler, folklorik değerler, dini inanış ve ibadetler, müzik, dans, yeme-içme alışkanlıkları da

kültürü oluşturan diğer unsurlar arasında bulunmaktadır” (Emekli, 2006, s.56). Literatürde yer alan görüşlerden ve öncesinde sunulan kültür tanımlarından yola çıkarak belirlenen kültürü oluşturan unsurlar Şekil 2’de gösterilmiştir.

Şekil 2. Kültürü Oluşturan Unsurlar

2.3.1. Kültürü Oluşturan Bir Unsur Olarak Sanat

“Sanat, kültürü oluşturan somut etmenlerden birisidir. Sahip olduğu niteliklerle sanat, kültürü oluşturur ve zenginleştirir. Tanımlamalarda ve sınıflandırmalarda görüldüğü gibi sanat kültür değerlerinin en başında gelir” (Kırıçoğlu, 2014, s.8). İnsan-kültür- sanat öğeleri birbiriyle sürekli ve tamamlayıcı bir ilişki içindedir. “Dünya var olduğundan bu yana insan gerek yaşamını devam ettirmek gerek estetik hazza ulaşabilmek için çeşitli maddi ve manevi ürünler ortaya koymuştur. Bunların nasıl ve neden ortaya koyulduğu ise her zaman merak konusu olmuştur” (Güler, 2011, s.11). “Kültür içinde yerimizi ya da kültürel varlıklar olarak kimliğimizi ve toplum ilişkilerimizi değerlendirmek ya da anlamak istiyorsak işe sanatla başlamalıyız” (Pasin, 2004 akt. Özgür, 2004, s.5). “Sanat ve sanat varlıklarına ilişkin alanların geniş kültür

kavramı içindeki yeri, sıklıklar “kültür ve sanat” deyişiyile ayrıca vurgulanır. Sanatın kültürden ayrı düşünülemediği ise son derece açıktır” (San, 2019, s.51). Sanatın sadece elverişli sosyal ortamlarda ve kültürel koşullarda gelişebileceğini belirterek başlayalım; fakat sanat, bir saygınlı sertifikası gibi kültürlere sunulan bir şey değildir. “Aslında, biri birey diğeri toplum olmak üzere iki zıt kutup arasında doğru zamanda sıçrayan bir kıvılcım gibidir” (Read, 2018, s.21).

Edman (1977, s.28), binlerce yıldan beri filozofların gerçeğin ne olduğunu konusuyla uğraştıklarını ifade etmiştir. İnsanlık tarihi boyunca; bilim ve felsefe insanın varoluşundan yola çıkarak maddi ve manevi gerçekliğin peşine düşmüştür. Bu çabanın içinde sosyal bilimlerin farklı alanları da yer almaktadır. Sanat da diğer alanlar gibi yüzyıllar boyunca gerçeğin peşinde koşmuştur. Ancak bu noktada sanat pek çok bilim alanından ayrılmaktadır. Çünkü insan ve kültür ile ilişkisi içinde sanat yalnızca maddi gerçekliği değil, manevi gerçeği de aramıştır. “İnsanlığın geleneklerine ve inançlarına dair bilgimiz, binlerce yıl öncesinden günümüze ulaşabilen sanat eserlerinden kaynaklanmaktadır; yazılı kayıtların imdadımıza yetişmesi, dünya tarihi içerisinde nispeten yakın zamanlarda gerçekleşmiştir” (Read, 2018, s.19). En eski örneklerinde; kimi zaman büyü kimi zaman da ilahi güçlerle ilişkili olarak resim ve yontular üretilmiştir. “Tarih boyunca her kültür dönemi ve alanı kendine özgü, bir daha yinelenmeyen, yinelenemeyen bir sanat yaratmıştır” (Artut, 2004, s.17). “Bu süreç içinde sanat, yalnızca gerçeğin peşinden koşmakla yetinmez. Sanat aynı zamanda önceki neslin neyi, niye yaptıklarını ve duygularını da anlatır. Bir ulusun bütün ruhu ve akli sanatıyla ifade edilebilir” (Erbay, 2011, s.5).

Bu bağlamda Türk sanatı kültürü şekillendiren bir unsur olarak ele alınabilir. En eski Türk devletleri Hun İmparatorluğu ve Göktürk Devletinde göçebe kültürün bir uzantısı olarak genellikle taşınabilir boyutta eserler verilmiştir (Aslanapa, 2016). Bu noktada kültürel yapının sanatları üzerinde şekillendirici bir yapıda olduğu ifade edilebilir.

“Çadır (öy), bütün Türk topluluklarının kullandığı barınaktır. Özellikle bozkır bölgesinde hayvancılıkla geçinen, yaylak ve kışlak mevsimleri olan, göçebe veya yarı yerleşik Türklere günümüzde de kullanılmaktadır. Kazılar sonucu ortaya çıkarılmış çadır kalıntıları veya kaya resimlerinde tasvir edilmiş kubbe çatılı çadır resimleri vardır. Bu formlar, İslam sonrası Türk Mimarisinde yaşamaya devam etmiştir” (Demirbulak, 2012, s.6).

Diğer taraftan çeşitli eşyalar üzerinde uyguladıkları sanatlar, mezar taşı olarak diktikleri balballar, kurganlar içine yerleştirilen çeşitli eşyalar ve daha pek çok sanatsal özellik zaman içinde Türk kültürünün bir parçası haline gelmiş ve kültürün şekillenmesinde ve aktarılmasında önemli bir işlev ortaya koymuştur. Orta Asya’da kurulmuş en eski Türk Devletleri olan Hun İmparatorluğu ve Göktürk Devletinde ortaya çıkan eserler kültür ve sanat arasındaki ilişkiye örnek olarak verilebilir (Resim 4).

Resim 4. Balbal Örneği

Kaynak: Polat, 2015

Gerek Türk kültür ve sanatına ait, gerekse dünyanın diğer uygarlıklarına ait örnekler bir taraftan içinde buldukları kültürün yansımasını ortaya çıkarmakta diğer taraftan da içinde buldukları kültürü oluşturmakta, onu diğer kültürlerden ayırmakta ve özgünleştirmektedir. “Sanat toplumsal gelişimin bir yan ürünü değildir; daha ziyade, bir toplumdan gelen özgün unsurlardan biridir. Dr. Benedict’in ısrarla belirttiği üzere, kültür çeşitlilik gösterir; kültürün çeşitliliğinin kaynağı, toplumların muhtemel varoluş yönlerini detaylandırmaları veya reddetmeleri gibi basit bir mesele değildir; kültürel

özelliklerin çok daha karmaşık biçimde birbiri içine örülmesine bağlıdır.” (Read, 2018, s.23). Bu bağlamda sanatı içinde bulunduğu toplumdaki ayırarak bağımsız bir biçimde incelemek mümkün değildir. Gerek bir mimari yapı olsun gerekse bir tuval resmi. Sanat ortaya koyduğu eserlerle bir taraftan kültürü yansıtırken diğer taraftan kültürün oluşumuna katkı sağlamaktadır. “Tüm temel faaliyetlerin arasında sanat, bize evren hakkında, insan hakkında veya sanatçının kendisi hakkında bir şey anlatmaya çalışır. Sanat bir bilgi türüdür ve sanat dünyası, insanlık için felsefe dünyası ya da bilim dünyası kadar değerli bir bilgi sistemidir” (Read, 2018, s.26).

3. SANAT VE KÜLTÜR İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA GÖRSEL SANATLAR DERSİ

Araştırmanın bu bölümünde görsel sanatlar dersi, sanat ve kültür ilişkileri bağlamında ele alınmıştır. İzleyen başlıklarda; T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Görsel Sanatlar Dersi 2018 yılı Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar), T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Görsel Sanatlar Öğretmenler İçin Kılavuz kitabı, araştırma konusuyla ilgili kitaplar, lisansüstü tezler, makaleler ve bildirimlerin incelenmesi sonucu elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Araştırmanın ana amacı doğrultusunda, görsel sanatlar dersi programlarında kültürel miras konusunun nasıl ele alındığına, ders kazanımlarının kültürel miras ile ilişkisinin nasıl olduğuna ve kültürel mirasın aktarımında görsel sanatlar dersinin yeri ve önemine ilişkin görüşlerin neler olduğuna ilişkin bulgular sunulmuştur.

3.1. Kültürel Mirasın Aktarımı

“Kültür ve sanat birbirinden ayrılamaz iki kavramdır. İkisi de anlam, içerik ve özellikleri bakımından birbirine benzemektedir. Kültürlerin de sanatın da ana kaynağı insandır. İnsan varsa kültür de vardır; kültür varsa somut bir nesne olarak kültür ürünü olan sanat vardır. Bir sanat ürünü ait olduğu kültürü yansıtır” (San, 2003, s.71). “Kültür kavramının, dil, sanat, tarih, din, mimari, yaşam şekli gibi unsurlardan” (Uygur ve Baykan, 2007, s.30) oluştuğu hatırlandığında sanat ile ilişkisi daha kolay anlaşılabilir. Çünkü sanat da tüm bu unsurlarla şekillenen bir alandır.

Kültürü şekillendiren unsurlar aynı zamanda sanatın da şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu noktada, kültürel ve sanatsal unsurların toplumların ortak mirasını oluşturduğu söylenebilir. Tüm bu kavramlar birbirlerine kenetlenmiş, bir bütün olarak algılanmaktadır. Ne kültürü sanata değinmeden ne de sanatı kültürü açıklamadan anlamlandırmak mümkündür. Çünkü kültür ve sanatın sınırları belli değildir ve hangi kavramın nerede başladığı, diğer kavramlarla ne ölçüde iç içe geçtiğini belirleyebilmek oldukça güçtür. Sanatın ve kültürün sahip olduğu bu sınırsız yapı içinde öne çıkan bir diğer kavram da zamandır. Tarihsel süreç içinde düşünüldüğünde zaman, pek çok olayın başlangıç ve bitişini belirleyen ve sınırlandıran bir olgudur. Ancak sanatın tarihsel süreç içinde ortaya koyduğu gelişim bu sınırsızlığın bir işaretini sunmaktadır. Ünver (2003, s.3) sanatın; bireyler, toplumlar ve hatta çağlar arasında bir iletişim aracı olduğunu belirtmektedir. Sanatsal gelişim süreci, içinde bulunduğu zaman diliminde ortaya çıkmış

gibi görünse de kendi zamanından yüzlerce yıl sonrasını şekillendirmiştir. Örneğin Antik Yunan kültürünü biçimlendiren akıl, bilim, ideal güzellik vb. kavramlar çağının çok ötesine etki ederek 15. yüzyılda gerçekleşen Rönesans düşüncesini şekillendirmiştir. Benzer şekilde; Newton'un 1666 tarihinde gerçekleştirdiği prizma deneyi ile şekillenen renk algısı yüzyıllar sonra ortaya çıkan İzlenimcilik akımına kaynaklık etmiştir (Çağlayan, 2018, s.23). Sanat konusunda verilen örnekleri çeşitlendirmek mümkündür. Sanatsal gelişim sürecini oluşturan tüm gelişmelerin ortak noktası buldukları zamanın çok ötesine ulaşarak geleceğin şekillenmesini sağlamalarıdır. Bu noktada benzer süreci kültür için de dile getirmek yanlış değildir. Çünkü tıpkı sanat gibi, kültür de bulunduğu zamanın ötesine ulaşabilmekte ve geleceğin kültürlerini şekillendirmektedir.

Binlerce yıl öncesine işaret eden 'Türk kültürü' bu sürecin en güzel örneği sayılabilir. Atalarımızın Orta Asya'da geliştirdikleri maddi ve manevi unsurlar çeşitli devletler altında toplanan Türkler tarafından kendi çağının kültürü olarak yaşatılmış ve bu süreç kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar ulaşan milli kültürümüz haline gelmiştir. Toplumların kültürel ve sanatsal gelişim süreçlerini yalnızca kendi zaman dilimlerini şekillendirmek için kullanmadıkları, bu birikimi kendilerinden sonraki kuşaklara da aktardıkları ve bu sayede sahip oldukları maddi ve manevi unsurları zamanın ötesine taşıdıkları anlaşılmaktadır. Bu süreç sonunda geçmiş topluluklardan geleceğe aktarılan tüm maddi ve manevi unsurlar somut ve somut olmayan kültürel miras kavramıyla açıklanmaktadır. "Kültürel miras, kulaktan kulağa veya kuşaktan kuşağa aktararak üretilen ve yaşatılan ve gelecek kuşaklara devredilen canlı bir mirastır" (Oğuz, 2009a, s.63).

Bu noktada kültürel mirasın aktarımı da üzerinde durulması gereken önemli konuların başında yer almaktadır. İlgili literatürde önceki bölümlerde sözü edilen pek çok araştırmanın kültürel mirasın aktarımını incelediği görülmektedir. Kültürel mirasın aktarımında araç olarak kullanılan pek çok alan bulunmaktadır. Edebiyat, plastik sanatlar, eğitim ve müzik bu alanların başında yer almaktadır. Kültürü oluşturan unsurlar içinde yer alan bu alanlar aynı zamanda kültürel mirasın aktarımında da önemli işlevler üstlenmektedirler. Bu araştırma konu özelinde, kültürel mirasın aktarımında eğitim ve görsel sanatlar eğitimi konularına odaklanılmıştır.

Kültürel mirasın aktarımında eğitimin önemi bilinmektedir. Bu bağlamda Smith (1967, s.7) eğitimi; "yeni kuşaktaki bireylere kültürel mirası aktararak, onları yetişkinler

toplumuna uyumlu olmak için hazırlama süreci olarak tanımlamaktadır.” Kırıçoğlu (2014, s.8) eğitimi; “sanat gibi bir kültür değeri olarak tanımlamakta ve bireylerin ve toplumların kültürel gelişmelerinde ve kimlik kazanmalarında en önemli etken” olarak görmektedir.

Şişman (2007, s.137) eğitimin felsefi temellerini; idealist, realist, pragmatik, varoluşçu ve analitik felsefe başlıkları altında incelemektedir. Erkılıç (2019) ise daha geniş bir sınıflandırma yapmakta ve idealist, realist, pragmatist ve varoluşçu felsefeye ek olarak, liberal, materyalist, natüralist, pozitivist ve postmodern felsefeyi eğitim ile ilişkilendirerek açıklamaktadır. Bu felsefi yaklaşımlara dayanan akımların ortaya koydukları görüşler değerlendirildiğinde idealist ve realist felsefenin kültürel mirasın aktarımı ile ilişkili oldukları görülmektedir. İdealist felsefeye göre “sosyal bir kurum olarak okul, öğrencilere bilmeleri, paylaşmaları ve kişiliklerini belirlemeleri için kültürel mirası oluşturan değerleri öğretmelidir” (Gutek, 2001’den akt. Erkılıç, 2019, s. 23). “İdealist felsefeye göre eğitim programlarının merkezine kavramsal ve düşünsel disiplin doğruları konulmalıdır. Kültürel mirasın felsefe, tarih, edebiyat gibi konularla aktarıldığı belirtilmektedir” (Şimşek ve Kartal, 2019, s.874). “İdealist eğitimin davranışsal boyutu, etik unsurların bir bakıma değerlerin zengin bir kaynağı olan kültürel miras, felsefe, teoloji, tarih, edebiyat ve sanat eleştirisi gibi konularla aktarılmaktadır” (Erkılıç, 2019, s.22). “İdealist felsefede okul; kültürel mirası oluşturan değerleri öğretmelidir” (Ergün, 2006, s.62). “Eğitim sanat gibi bir kültür değeridir. Eğitim bireylerin ve toplumların kültürel gelişmelerinde, kimlik kazanmalarında en önemli etkendir” (Kırıçoğlu, 2014, s.8). İdealist felsefenin savlarını ortaya koyan bu görüşlerin ortak noktası, hepsinin kültürel mirası aktarma görevini eğitim ile ilişkilendirmesidir. İdealist felsefenin kültürel miras ve eğitim arasında kurduğu ilişkinin bir benzerini realist felsefede de görmek mümkündür. Tıpkı idealist felsefe gibi realist felsefeyi savunan eğitimciler de kültürel mirasın eğitim ile aktarılması üzerinde durmuşlardır. “Realist eğitimde genel amaç, bireyin topluma uyumunu sağlamaktır. Bu bağlamda yeni kuşaklara kültürel mirası aktarmak, insanı toplumsal yaşama hazırlamak, mutlu ve erdemli kılmak bu temel amacın alt amaçları olarak sıralanabilir” (Erkılıç, 2019, s.24). “Realist felsefeye göre eğitim yeni kuşağa kültürel mirası aktararak, onları topluma uyuma hazırlama sürecidir” (Ergün, 2006, s.64).

Bu iki temel felsefeye ek olarak daimiciliğin ve esasiciliğin de kültürel değerlerin aktarımı üzerine yoğunlaştıkları ifade edilmektedir. Ancak daimicilik akımının içeriği

incelendiğinde söz konusu kültürel değerlerin bu çalışmada ele alınan somut ve somut olmayan kültürel mirastan ziyade iyi, doğru, güzel gibi kavramlarla ilişkilendirilen ahlaki değerler olduğu görülmektedir. Esasılık ise insanı toplumsal ve kültürel bir varlıktır olarak görmektedir. Bu düşünceye göre insan “hiçbir bilgi ile doğuştan donanıktır değildir. Bu nedenle toplumsal kültürde bulunan kesin doğrular yeni kuşaklara aktarılmalı; böylece değişim, kuşaklararası çatışma önlenmeli, kültürel miras korunmalıdır” (Türer, 2009’dan akt. Erkılıç, 2019, s.56).

Evrensel düzeyde ortaya konan görüşler, pek çok ülkede olduğu gibi Türk Eğitim Sistemine de yansımaktadır. Erkılıç (2019, s.40); “Türk Eğitim Sisteminde idealist felsefenin ana ideolojik akım olduğunu ve çevreye uyum ve kültürel davranışların kazandırılması ile realist felsefenin etkinlik kazandığını” ifade etmektedir. Eğitimin felsefi temellerini oluşturan evrensel düşüncenin ortaya koyduğu görüşler kültürel mirası farklı boyutlarıyla ele alıp değerlendirmektedir. Bu doğrultuda pek çok düşünür kültürel mirasın eğitim yoluyla aktarılması gerektiği konusunda görüş ortaya koymuşlardır. İlgili felsefelerin amaçlarından ve ortaya koydukları eğitim tanımlarından çıkarılacak ortak sonuç, kültürel mirasın aktarılmasında eğitimin yadsınamayacak düzeyde önemli olmasıdır.

Kültürel miras aktarma görevinin büyük ölçüde eğitime verildiği, eğitim felsefelerinin ortaya koyduğu görüşlerden anlaşılmaktadır. “Kültür, doğumdan sonra kazanılır ve öğrenilir. Öğrendiği bilgileri ve kazandığı alışkanlıkları, kendisinden sonra gelenlere aktarabilen tek varlığın insan olduğunu söyleyebiliyoruz. Böylece de, başta öğretmenleri bu anlamda kültürel mirasın aktarıcıları olarak kabul edebiliriz” (Demirel ve Kaya, 2006, s.4). Günümüz bilgi toplumunda fen bilimlerinden edebiyata, teknolojiye kadar pek çok alan kültürel mirasın aktarım süreci içinde çeşitli görevleri yerine getirmektedir. Ancak toplumu oluşturan bireylerin eğitim süreci günümüzde de kültürel miras aktarımının temel aşamasını oluşturmaktadır.

Türk eğitim sistemindeki öğretim programlarında yer alan derslerin pek çok amacı bulunmaktadır. Bu amaçlardan biri de kültürel mirasın aktarılmasıdır. “Ulusal kültürün örgün eğitim kurumu içinde öğretilmesi, en başta Türkçe ve tarih olmak üzere sosyal bilgiler dersleriyle sağlanmaktadır” (San, 2019, s.52). Millî Eğitim Bakanlığı öğretim programları incelendiğinde çeşitli derslerin özel amaçlarında kültür ve kültürel miras kavramlarının yer aldığı görülmektedir. Söz konusu dersler, kademeleri ve

kültürel mirasa yönelik amaçları Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. MEB Öğretim Programlarında ‘Kültürel Miras’ Kavramı.

Ders Adı	Eğitim Kademesi	Kültürel mirasa yönelik özel amaçlar
Sosyal Bilgiler	İlköğretim (1. ve 2. Kademe)	“Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri amaçlanmaktadır.”
Türkçe	İlköğretim (1. ve 2. Kademe)	“Millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel , sosyal değerlere önem vermelerinin sağlanması, millî duygu ve düşüncelerinin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.”
Görsel Sanatlar	İlköğretim (1. ve 2. Kademe)	“Kendi kültürü ile diğer kültürlere ait kültürel mirasın değerini anlayan ve onları koruyan bireyler yetiştirmek amaçlanmaktadır.”
Müzik	İlköğretim (1. ve 2. Kademe)	“Yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası müzik türlerini tanıyarak farklı kültürlere ait öğeleri zenginlik olarak algılamasını sağlamak amaçlanmaktadır.”
Tarih	Ortaöğretim	“Toplumsal birlik ve dayanışmanın sağlanması ve sürdürülmesinin yanı sıra millî kimliğin oluşmasında ortak tarihin rolünü kavrayarak kültürel ve tarihî mirasa sahip çıkan bireyler olarak yetişmeleri amaçlanmaktadır.”
Coğrafya	Ortaöğretim	“Bölgesel ve küresel düzeyde etkin olan çevresel, kültürel , siyasi ve ekonomik örgütlerin uluslararası ilişkilerdeki rolünü kavraması amaçlanmaktadır.”
Türk Dili ve Edebiyatı	Ortaöğretim	“Türk edebiyatına ait eserler aracılığıyla millî, manevi, ahlaki, kültürel ve evrensel değerleri anlamaları amaçlanmaktadır.”

Kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması, Sosyal Bilgiler, Türkçe, Görsel Sanatlar, Müzik, Tarih, Coğrafya ve Türk Dili ve Edebiyatı dersleriyle gerçekleştirilmektedir.

3.2. Görsel Sanatlar Dersi

Görsel sanatlar dersi; Türk Eğitim Sistemindeki öğretim programlarında ilk olarak ‘resim’ adıyla görülmüştür. “1948, 1968 ilkokul programlarında ve 1992 İlköğretim programında dersin adının “Resim-İş” olarak değiştirildiği görülmektedir. 2006 yılında Millî Eğitim Bakanlığı’nın yaptığı düzenleme ile “Resim-İş” dersi “Görsel Sanatlar” olarak öğretim programlarında yer almıştır. Ders aynı adla 2013 ve 2018 öğretim programlarında yerini almıştır” (Çoban ve Erkuzu, 2019, s.243). 2021 yılında da alınan bu kararın geçerliğini koruduğu görülmektedir. Güncel öğretim programda

görsel sanatlar adı kullanılmaktadır.

Görsel sanatlar dersi, Türk eğitim sisteminin çeşitli kademelerindeki bireylerin kendilerini sanatsal yolla ifade etmelerine ve kişisel yaşantılarında estetik bilinç oluşturmalarına olanak sağlamaktadır. Görsel sanatlar dersi “çağdaş insan anlayışına uygun nesiller yetiştirmeyi ve insanı kendi değerleri içinde var etmeyi amaçlar” (Ayaydın, 2015, s.49).

3.2.1. Bir Aktarım Aracı Olarak Görsel Sanatlar Dersi

Bu noktaya kadar ele alınan sanat, kültür ve eğitim kavramları, kültürel mirasın aktarımında disiplinlerarası yaklaşımların var olduğunu göstermektedir. Disiplinlerarası yaklaşım “iki ya da daha çok disiplinin ya da inceleme alanının birbirlerini karşılıklı olarak etkilemeleri biçiminde tanımlanabilir” (Edeer, 2005, s.79). “Disiplinlerarası yaklaşım, eğitim ile ilgili tüm alanlarda uygulanabilmektedir. Öğrenme sürecinin; farklı alanlarla ilişkilendirilen bilgilerle desteklenmesi ve öğrencilerin etkin olarak sürece dahil edilmesi, etkili ve anlamlı öğrenmeye yardımcı olmaktadır” (Çağlayan, 2019b, s.281). Öndin (2003, s.69) sanatın Cumhuriyet’in ilk yıllarında eğitim işlevini üstlendiğini ve yeni kurulan toplumsal ve kültürel düzenin halka benimsetilmesinde bir araç olarak kullanıldığını ifade etmektedir. Bu noktada; sanatın hem uygulamaya dayalı sanatsal üretim süreçlerinde hem de diğer alanlardaki bilgilerin aktarımında bir araç olarak kullanılabilceği düşünülebilir. Bu anlamda sanat yalnız kendi alanına değil, sağlık bilimlerinden mühendisliğe kadar pek çok alana yardımcı olan disiplinlerarası bir kavrama dönüşmektedir.

Örgün eğitim sistemi içinde yer alan görsel sanatlar eğitiminin amaçları farklılık göstermektedir. Kültür ve sanatın öğretiminde hangi amaçların nasıl ele alınması gerektiği temelde üç madde de açıklanmaktadır. Kırıçoğlu (2009) bu amaçları aşağıdaki şekilde aktarmaktadır;

- “Sanat öteki dersler yanında okul izlencelerinde bir ders olarak yer aldığı için,
- Sanatın öteki derslerden farklı olarak öğretisel değeri yanında ağırlıklı olarak eğitsel değeri olduğu için,
- Görsel sanatlar başlı başına bir öğretim alanı olduğu için.”

Söz konusu amaçlar, görsel sanatlar eğitiminin üç boyutunu ifade etmektedir. Bu araştırma kapsamında incelenen görsel sanatlar dersinin hem sanatı öğreten hem de sanat

yoluyla öğreten bir ders olduğu görülmektedir. “Her konuda olduğu gibi sanat da çeşitli yol ve yöntemlerle öğrenilir/öğretilir. Sanatın, birey, toplum, kültür bağlamında eğitimle buluşması sanat eğitimi ve öğretiminin özünü oluşturmaktadır” (Kırıçoğlu, 2014, 32). Bu anlamda görsel sanatlar dersinin işlenmesi başlı başına sanatsal bir amaç olarak düşünülürken diğer taraftan farklı kavramların öğretiminde araç olarak da görülebilmektedir.

“Sanat ve kültür eğitimi, eğitimin en geniş ve kapsamlı tanımı içinde yer alır. Görsel sanatlar ve kültür eğitimi ise bu eğitimin en vazgeçilmez dallarından biridir” (Kırıçoğlu, 2014, s.2). Kırıçoğlu (2014, s.2) görsel sanatlar ve kültür eğitiminin amaçlarını beş maddede açıklamıştır. Kırıçoğlu’na göre “bu eğitimin amacı öğrenciyi;

- Kültür değerlerini anlamaya, yaşamı biçimlendiren görsel imgelerin etkin gücünü bilmeye, eleştirel bakış açısı ile bu imgeleri çözümlenmeye yönelik bilinçlendirmeye,
- Geliştirdiği eleştirel bakışla güzel adına gördüğü olumsuzlukları, beğeni eksikliğini eleştirmeye, değiştirmeye, bu konuda toplumu dönüştürmeye yönelik tepkisini ortaya koymaya,
- Görsel imgelerin hangi bağlamlarda kişinin kimliğini etkilediğini, bu kimliğin oluşmasındaki katkısını öğrenmeye,
- Sanatıyla, edindiği görsel deneyimlere kişisel anlamda katkı sağlayarak tepki vermeye,
- Kendini, kültürel kimliğini ortaya koyarak oluşturduğu sanat yapıtlarıyla anlatmasına olanak sağlamaya yönelik eğitmektir.”

Görsel sanatlar dersi yalnızca beceriye dayalı olan ve sonucunda yetenekli bireylerin başarılı olduğu bir ders değildir. Toplumdaki genel kanının aksine görsel sanatlar dersi, yetenek düzeyine bakılmaksızın tüm bireylerin sanatsal gelişimini destekleyen bir derstir. Bu sebeple, görsel sanatlar dersi yalnızca resim yapmayı öğreten bir ders olarak düşünülmemelidir. Görsel sanatlar dersi; görsel iletişim ve biçimlendirme, kültürel miras, sanat eleştirisi ve estetik alanlarını kapsayan bir derstir. Görsel sanatlar dersinde verilen sanat eğitimi “sanatçı yetiştirmeye değil, yetiştirmek durumunda olduğu her kişiyi yaratıcılığa yöneltip, onun bilişsel, duyuşsal ve duygusal eğitim ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir” (Yolcu, 2018, s.79). Görsel sanatlar dersinin söz konusu yapısını ve amaçlarını daha iyi anlayabilmek için öğretim programının

yapısal özelliklerini incelemek gerekir.

3.2.2. Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı

Görsel sanatlar dersi öğretim programı bireyin kendini ifade etmesini sağlamak, sanatsal becerilerini geliştirmek, kültür ve sanat eserlerine karşı farkındalığını arttırmak ve estetik bilinç kazandırmak amacıyla hazırlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda hazırlanan “Görsel sanatlar dersi öğretim programının amaçları aşağıdaki maddelerden oluşmaktadır:

- Görsel okuryazarlık, algı ve estetik bilincine sahip,
- Görsel sanatlar alanındaki temel kavram ve uygulamalar konusunda bilgi, beceri ve anlayışa sahip,
- Görsel sanatlar ile ilgili tartışmalara etkin olarak katılan ve bu tartışmaları değerlendiren,
- Görsel sanatların doğası ve kökenini inceleyen, değerini sorgulayan,
- Güncel kültür-sanat nesnelерini/tasarımlarını bilinçli olarak izleyen,
- Kendi kültürü ile diğer kültürlerе ait kültürel mirasın değerini anlayan ve onları koruyan,
- Görsel sanat çalışmalarında bilgi, malzeme, beceri, teknik ile teknolojiyi etkin ve güvenli bir şekilde kullanarak düşüncelerini ifade eden,
- Görsel Sanatları diğer disiplinlerle ilişkilendiren,
- Sanat alanında etik davranış gösteren,
- Sanat alanıyla ilgili meslekleri tanıyan,
- Görsel Sanatları öğrenmeye ve uygulamaya istekli bireyler yetiştirmektir” (MEB, 2018, s.8).

“Bu kazanımlarda ilkokul seviyesinde sanata dair bilgi ve uygulama çalışmaları genel olarak verilmiş, ortaokul seviyesinde ise öğrencilerin önceden edindikleri bilgi ve beceriler de dikkate alınarak analiz yapabilen, yorumlayabilen, değerlendirebilen bir yaklaşım göstermeleri ve özgün çalışmalar oluşturabilmeleri amaçlanmıştır” (MEB, 2018, s.9).

Bu temel amaçların bireye kazandırılması için üç temel öğrenme alanı belirlenmiştir. Görsel sanatlar dersi öğretim programında yer alan öğrenme alanları aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır;

1. Görsel İletişim ve Biçimlendirme,
2. Kültürel Miras,
3. Sanat Eleştirisi ve Estetik

Görsel sanatlar dersi öğrenme alanları arasında, bu araştırmanın ana konusunu oluşturan kültürel mirasın da yer aldığı görülmektedir. Öncesinde ifade edildiği gibi, Millî Eğitim Bakanlığı müfredatlarında yer alan yedi dersin öğretim programında kültürel miras ile ilişkili amaçlar yer almıştır. Ancak görsel sanatlar dersi diğer altı dersten ayrılan farklı bir niteliğe sahiptir. Çünkü diğer tüm derslerde yalnızca özel amaçlarda kültürel miras kavramına değinilirken, görsel sanatlar dersinde kültürel miras kavramı başlı başına bir öğrenme alanı olarak ele alınmıştır. Bir öğrenme alanı olarak kültürel miras, ilk kez 2013 yılında uygulanmaya başlanan öğretim programında yer almıştır. Öncesindeki programda (2006 yılı) görsel sanat kültürü ve müze bilinci şeklinde iki farklı öğrenme alanında yer alan kültürel miras kavramı, 2013 yılında kendi adıyla programda yer bulmuştur. “2013 programının 6. Maddesinde ‘Görsel sanatlara ait kültürel mirasın değerini bilen ve sanat eserlerini koruyan’ maddesine ek olarak ‘Kendi kültürü ve diğer kültürlerin kültürel mirasın değerini anlayan ve onları koruyan’ maddesi ile diğer kültürlerle ait kültürel mirasın değerlerine de önem verilmesi vurgulanmıştır” (Çoban ve Erkuzu, 2019, s.246). Bu durum, kültürel mirasın aktarılması görevinin görsel sanatlar dersini yürüten sanat eğitimcilerine verildiğini göstermektedir. “Öğrendiği bilgileri ve kazandığı alışkanlıkları, kendisinden sonra gelenlere aktarabilen tek varlığın insan olduğunu söyleyebiliyoruz. Böylece de başta öğretmenleri bu anlamda kültürel mirasın aktarıcıları olarak kabul edebiliriz” (Demirel ve Kaya, 2006, s.4).

Görsel sanatlar dersi öğretim programında yer alan “kültürel miras alanı ile öğrencilerin;

- Tarihî süreç içerisinde Türk toplumunda ve kültüründe ortaya konulan sanat eserlerini ve sanatçıları incelemeleri,
- Farklı toplum ve kültürlerde ortaya konulan sanat eserlerini ve sanatçıları incelemeleri,
- Sanat ile kültürün birbirini şekillendirdiğini ve yansıttığını kavramaları,
- Müze, ören yerleri, tarihî mekânlar, sanat galerisi, sanatçı atölyeleri ve bunun gibi yerlerdeki kültür sanat eserlerini incelemeleri,
- Sanatın duygu, düşünce ve inanışları iletmede bir araç olduğunu anlamaları,

- Görsel Sanatların geçmiş ile gelecek arasında köprü vazifesi gören araçlardan biri olduğunu kavramaları,
- Müzeler ile Görsel Sanatları ilişkilendirmeleri,
- Görsel Sanatların tarihsel sürecini incelemeleri,
- Kültür-sanat örneklerini incelemeleri, analiz etmeleri ve yorumlamaları,
- Türk kültüründe yardımlaşma amaçlı inşa edilen eserleri (sebil, darüşşifa, imarethane, kervansaray vb.) incelemeleri amaçlanmıştır” (MEB, 2018, s.11-12).

On maddede açıklanan bu amaçlara ulaşmak için 1. Sınıf düzeyinden 8. Sınıf düzeyine kadar çeşitli düzeylerde kazanımların programda yer aldığı görülmektedir. Kazanımların alanlara göre toplam sayılarına bakıldığında 67 kazanımla (%47) Görsel İletişim ve Biçimlendirme alanının birinci sırada, 44 kazanımla (%30) Sanat Eleştirisi ve Estetik alanının ikinci sırada ve 34 kazanımla (%23) Kültürel Miras alanının üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir. Görsel sanatlar dersi öğretim programında yer alan ve kültürel miras alanı ile ilişkili olan kazanımlar Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Kültürel Miras Alanı ile İlgili Kazanımlar

Sınıf Düzeyi	Kültürel Miras Alanı ile İlgili Kazanımlar
1. Sınıf	G.1.2.1. Sanatın, kültürün bir parçası olduğunu fark eder. G.1.2.2. Müze, sanat galerisi, sanatçı atölyesi, ören yeri vb. ile ilgili izlenimlerini söyler.
2. Sınıf	G.2.2.1. Türk kültürüne ait mimari elemanları açıklar. G.2.2.2. Sanat eserlerindeki farklı kültürlere ait motifleri inceler. G.2.2.3. Geleneksel Türk sanatlarından örnekler verir. G.2.2.4. Müze, sanat galerisi, sanat atölyesi, ören yeri vb. mekânların sanat açısından önemini ifade eder. G.2.2.5. Diğer kültürlere ait mimari elemanları açıklar.
3. Sınıf	G.3.2.1. Sanat eserleri ile geleneksel sanatların farklı kültürleri ve dönemleri nasıl yansıttığını açıklar. G.3.2.2. Kendi (Millî) kültürüne ve diğer kültürlere ait sanat eserlerini karşılaştırır. G.3.2.3. Sanat eserlerinin madde, form ve fonksiyonu arasındaki ilişkiyi açıklar.
4. Sınıf	G.4.2.1. Sanatçı ve zanaatkârın rollerini söyler. G.4.2.2. Türk kültürüne ve diğer kültürlere ait mimari yapıların belirgin özelliklerini karşılaştırır. G.4.2.3. Farklı kültürlerde yapılmış sanat eserlerinin genel özelliklerini karşılaştırır. G.4.2.4. Müzedeki farklı kültürlere ait sanat eserlerindeki ortak özellikleri söyler. G.4.2.5. Görsel sanat alanındaki meslekleri söyler.

5. Sınıf	G.5.2.1. Yerel kültüre ait motifleri açıklar. G.5.2.2. Farklı kültürlerin sanatı ve sanatçıları arasındaki benzerlik ve farklılıkları açıklar. G.5.2.3. Geçmişte ve günümüzde yapılmış olan sanat eserleri arasındaki farklılıkları söyler. G.5.2.4. Müzeler ile Görsel Sanatları ilişkilendirir. G.5.2.5. Kullanılan sanat malzemeleri ile görsel sanat alanındaki meslekleri ilişkilendirir.
6. Sınıf	G.6.2.1. Bir sanatçının eserlerinde seçtiği konuyu, kullandığı malzeme ve tekniği açıklar. G.6.2.2. Etnografya müzelerindeki ürünler aracılığıyla geleneksel sanat örneklerini inceler. G.6.2.3. Toplumda geleneksel sanatların rolünü açıklar. G.6.2.4. Anadolu uygarlıklarına ait eserleri müzeler aracılığıyla inceler. G.6.2.5. Görsel sanatlar, tarih ve kültürün birbirlerini nasıl etkilediğini açıklar. G.6.2.6. Görsel sanatlardaki meslekler arasındaki benzerlik ve farklılıkları söyler.
7. Sınıf	G.7.2.1. Sanat eserlerindeki üslupları açıklar. G.7.2.2. Sanat, tarih ve kültürün birbirini nasıl etkilediğini analiz eder. G.7.2.3. Sanatçıların topluma sağladığı katkıları açıklar. G.7.2.4. Tarihî olayların sanat eserleri üzerindeki etkisini inceler.
8. Sınıf	G.8.2.1. Sanat eserinin sosyal, politik ve ekonomik faktörlerden nasıl etkilendiğini açıklar. G.8.2.2. Sanatçıların toplumda üstlendiği rolleri yorumlar. G.8.2.3. Dönem, üslup ve kullanılan malzemelere göre sanat eserlerinin özelliklerini karşılaştırır. G.8.2.4. Müzelerdeki eserlerin korunmasının önemini açıklar.

Tablo 3'teki veriler incelendiğinde ilköğretim 1. ve 2. kademedeki 8 sınıf düzeyinin tamamında kültürel miras ile ilişkili kazanımların yer aldığı görülmektedir. Öğrencilerin hazırbulunuşlukları, bilişsel ve duyuşsal düzeyleri dikkate alınarak belirlenen kazanımların; 1. Sınıf düzeyinde 2 adet, 2. Sınıf düzeyinde 5 adet, 3. Sınıf düzeyinde 3 adet, 4. Sınıf düzeyinde 5 adet, 5. Sınıf düzeyinde 5 adet, 6. Sınıf düzeyinde 6 adet, 7. Sınıf düzeyinde 4 adet ve 8. Sınıf düzeyinde 4 adet olmak üzere toplam 34 adet olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3'teki kazanımların kültürel miras ile ilişkili temalar altında gruplandığı anlaşılmaktadır. Temel aldıkları ana kavrama bağlı olarak gerçekleştirilen gruplandırmada ilgili kazanımların; sanat eserinde biçim-içerik (8), sanatçı ve zanaatkar (7), müze, sanat galerisi veya atölye (6), sanat, tarih ve kültür ilişkisi (4), farklı kültürler (4), geleneksel sanat (4), Türk kültürü (3), mimari (3), motif (2) ve Anadolu kültürü (1) temaları altında toplandığı belirlenmiştir. Bazı kazanımların birden fazla tema ile ilişkili olduğu ifade edilebilir.

Kazanımların kendi içindeki özelliklerinin yanı sıra program genelindeki durumları da incelenmiş ve toplam kazanımlar ile olan ilişkisine bakılmıştır. Kültürel miras ile ilişkili kazanımların toplam kazanıma oranı da Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Kültürel Miras ile İlişkili Kazanımların Toplam Kazanımlara Oranı

Sınıf Düzeyi	Toplam Kazanım Sayısı (A)	Kültürel Miras ile İlişkili Kazanım Sayısı (B)	Yüzdellik Oran (B/A*100)
1. Sınıf	15	2	%14
2. Sınıf	17	5	%30
3. Sınıf	17	3	%18
4. Sınıf	16	5	%32
5. Sınıf	19	5	%26
6. Sınıf	21	6	%29
7. Sınıf	20	4	%20
8. Sınıf	20	4	%20
TOPLAM	145	34	%23

Tablo 4’teki verilere göre kültürel miras ile ilişkili kazanımların toplam kazanıma oranının %14 ile %32 arasında değiştiği ifade edilebilir. Bu konudaki en az kazanımın 1. Sınıf düzeyinde, en fazla kazanımın ise 6. Sınıf düzeyinde olduğu görülmektedir. Yüzdellik orana bakıldığında ise en yüksek oranın %32 ile 4. Sınıf düzeyinde olduğu anlaşılmaktadır. Görsel sanatlar dersi öğretim programındaki tüm sınıf düzeylerinde sunulan toplam 145 adet kazanımın 34 adetinin (%23) kültürel miras öğrenme alanına ait olduğu belirlenmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kültürel mirasın aktarımında görsel sanatlar dersinin yeri ve önemini incelemek amacıyla gerçekleştirilen bu araştırmada çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırma kapsamında ilk olarak görsel sanatlar dersi programlarında kültürel miras konusunun nasıl ele alındığı sorgulanmıştır. Bu doğrultuda elde edilen bulgulara göre; kültürel miras kavramının görsel sanatlar dersi öğretim programındaki öğrenme alanlarından biri olduğu anlaşılmıştır. Görsel sanatlar dersi öğretim programındaki üç öğrenme alanından birinin 'kültürel miras' olarak belirlenmesi, kültürel mirasın aktarımına yönelik önemli bir bulgu olarak değerlendirilmiştir.

Görsel sanatlar dersi bireyin yalnızca sanatsal becerilerine değil genel anlamda yaşamına hitap eden bir içeriğe sahiptir. "Sanat insanın yaşamında olmalıdır. İnsan yaşamı ile sanat bütünleşebildiği ölçüde çevre güzelleşecek, sorunlar çözülebilecektir. İnsanlar daha bilinçli ve duyarlı olacak, çevresindeki olumsuzluklardan ve kötü olan her şeyden rahatsızlık duyabileceklerdir. Sonuç olarak çağdaş insanın yetişmesinde sanat eğitiminin gereği tartışılmaz bir gerçektir" (Güler, 2011, s.14). Bu anlamda, verilecek görsel sanatlar dersi ile Türk kültürü gelecek nesillere aktarılabilir.

Araştırmanın devamında görsel sanatlar dersindeki kazanımların kültürel miras ile ilişkisi incelenmiştir. Bu doğrultuda elde edilen bulgulara göre; ilgili kazanımların ağırlıklı olarak kültürel mirasın bir parçası olan sanatçılar ve zanaatkarlar ile onların üretmiş oldukları eserlerin biçimsel ve içerik özelliklerini aktarmaya yönelik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kültürel mirası oluşturan eserlerinin yer aldığı müze ve galeriler ile bu eserleri oluşturan farklı kültürlerin görsel sanatlar dersi kapsamında ele alındığı ve bu sayede kültürel mirasın aktarımına katkı sağlandığı anlaşılmaktadır. Aynı şekilde, Türk ve Anadolu kültürünün bir parçası olan mimari, geleneksel sanatlar ve motifler de görsel sanatlar dersi sayesinde gelecek kuşaklara aktarılabilir. "Sanat geçmişle bugün arasında bir köprü oluşturmakta kültürel geçmişin tarihi duyarlılığı sanat eğitimi yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Kültürel zenginliklerini anlayan, koruyan ve sanat ürününe dönüştürebilen bireyler ancak sanat eğitimi ile yetiştirilebilir" (Özgür, 2004, s.4).

Kültürel mirasın aktarımında görsel sanatlar dersinin yeri ve önemi; alan uzmanlarının ilgili literatürdeki görüşleri ve araştırma kapsamındaki bilgi ve belgelerden elde edilen bulguların değerlendirilmesiyle ortaya konmuştur. Araştırmanın ilgili

bölümlerinde sunulan çeşitli görüşlere göre; görsel sanatlar dersinin kültürel mirasın aktarımında önemli bir yere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Alan uzmanlarının görüşlerine göre görsel sanatlar dersi gerek farklı disiplinlerle olan ilişkisiyle gerekse gelişen dünyanın sunduğu farklı çözümlerle her geçen gün daha melez (hybrid) bir yapıya kavuşmaktadır. Bu durum görsel sanatlar dersinin sadece yetenek ile ilişkili bir ders olmadığını göstermektedir. Yalnızca görüşler değil aynı zamanda halen uygulanmakta olan 2018 yılı öğretim programının içeriği de bu yaklaşımı desteklemektedir.

Kültürel mirasın aktarımında görsel sanatlar dersinin yeri ve önemini ortaya koyan bu araştırmada, uygulayıcılara ve araştırmacılara çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Uygulayıcılara yönelik öneriler;

- Kültürel mirasın kuşaklar arasındaki aktarımı geçmişte olduğu gibi gelecekte de devam edecektir. Bu doğrultuda geleceğin bireylerini yetiştirmekle görevlendirilen idareci ve öğretmenlerin kültürel miras ile ilgili konularda kendilerini devamlı olarak geliştirmeleri önerilebilir.
- Öğrencilerin kültürel miras ile ilişkili kazanımları azami düzeyde elde edebilmeleri için gerekli tedbirlerin idareciler tarafından alınması önerilebilir.
- Kültürel mirasa ilişkin kazanımlara yönelik çalışma yapacak öğretmenlerin okul dışı öğrenme ortamlarına yönelik taleplerinin idareciler tarafından desteklenmesi önerilebilir.

Araştırmacılara yönelik öneriler,

- İlköğretim 1. ve 2. Kademesi ile sınırlandırılan bu araştırmanın genişletilmesi ve ortaöğretim kademesinde de gerçekleştirilmesi önerilebilir.
- Kültürel mirasın aktarımında görsel sanatlar dersinin yeri ve önemini ortaya koymak için görsel sanatlar dersi öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesi önerilebilir.
- Kültürel mirasın aktarımında görsel sanatlar dersinin başarısını ortaya koymak amacıyla öğrencilerle nicel veya nitel araştırmaların gerçekleştirilmesi önerilebilir.

Son söz, sanat ve kültür insan yaşamının dün olduğu gibi gelecekte de vazgeçilmez bir parçası olacaktır. Sanat ile şekillenen kültür, eğitim ile gelecek

kuşaklara aktarılacaktır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde ortaya çıkan ve tüm dünya kültürlerini etkileyen küreselleşmenin etkileri ise ancak doğru bir kültür aktarımı ile azaltılabilir. Kültürün doğru bir şekilde aktarılması ve bu sayede ulusal ve uluslararası kültürün korunması aynı zamanda evrensel bir görevdir. Bu araştırmanın, söz konusu görevin layıkıyla yerine getirilmesi için önemli bir adım olmasını umuyorum.

KAYNAKÇA

- Alkan, C. (1998). *Eğitim teknolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Alkan, C., Deryakulu, D. ve Şimşek, N. (1995). *Eğitim teknolojisine giriş*. Ankara: Önder Batbaacılık.
- Artut, K. (2001). *Sanat eğitimi kuramları ve yöntemleri*. Ankara: Anı Yayınları
- Artut, K. (2004). *Sanat eğitimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Artut, K. (2013). *Sanat eğitimi kuramları ve yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aslan, Z. ve Ardemagni, M. (2006). *Introducing young people to the protection of heritage sites and historic cities*. UNESCO International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property. 06 Mart 2021 tarihinde https://www.iccom.org/sites/default/files/ICCROM_09_ManualSchoolTeachers_en.pdf adresinden alınmıştır.
- Aslanapa, O. (2016). *Türk sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Avcı, M. ve Memişoğlu, H. (2016). Kültürel miras eğitimine ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri. *İlköğretim Online*, 15(1), 104-124.
- Ayaydın, A. (2015). *Görsel sanatlar eğitimi*. (2. Baskı). Ankara: Nobel Akademi.
- Bağı, R. (2019). Geleneğin sürekliliği ve kültürel mirasın aktarımında Niğe düğünleri ve müzisyenler. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 13(19), 1225-1254.
- Bağlı, M. (2010). *Modernizme direnen estetik*. İstanbul: Kapı Yayıncılık.
- Bay, D. N. (2018). Okul öncesi eğitimde bir kültür aktarımı: millî oyunlar. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 82-104.
- Bozok, B. (2018). *Görsel sanatlar ve arkeoloji iŐbirliđi ile gerçekteŐtirilen kültürel miras eğitiminin öğrencilerin başarı ve tutumlarına etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi. Eğitim bilimleri enstitüsü
- Brumm, A., Oktaviana, A.A., Burhan, B., Hakim, B., Lebe, R., Zhao, J., Sulistyarto, P. H., Ririmasse, M., Adhityatama, S., Sumantri, I ve Aubert, M. (2021). Oldest cave art found in Sulawesi. *Science Advances*, 7(3), eabd4648 DOI: 10.1126/sciadv.abd4648 26 Ocak 2021 tarihinde <http://advances.sciencemag.org/> adresinden alınmıştır.
- Can, M. (2009). *Kültürel miras ve müzecilik. Çalışma Raporu, Kültür ve Turizm Bakanlığı*. 22 Ocak 2021 tarihinde <https://teftis.ktb.gov.tr/Eklenti/1279,muserrefcanpdf.pdf?0> adresinden alınmıştır.

- Cevizci, A. (2008). *Felsefe*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Craik, J. (2004). *The Culture Of Tourism, Tourism, Critical Concepts In The Social Sciences*, (Edited By Stephen Williams), Vol. II, New York: Routledge Taylor&Francis Group.
- Çağlayan, E. (2020a). Sanat eğitiminin geleceğinde okul dışı öğrenme ortamlarının yeri ve önemi. *İnformel Ortamlarda Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 145-158.
- Çağlayan, E. (2020b). Görsel sanatlar eğitiminde okul dışı öğrenme ortamları: Safranbolu örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(5), 3802-3834.
- Çağlayan, E. (2019a). Temel sanat eğitimi dersinin gastronomi ve mutfak sanatları eğitimindeki yeri ve önemi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(4), 3084 - 3095.
- Çağlayan, E. (2019b). Sanat yoluyla öğrenmede disiplinlerarası yaklaşımlar. B. Karaca, E. İslamoğlu ve C. İyem (Eds.), *Sosyal bilimlerde yeni araştırmalar-II* içinde (ss.279-292). Ankara: Berikan Yayınevi.
- Çağlayan, E. (2018). Temel sanat eğitiminde renk olgusu. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 22-34.
- Çarkıt, C. (2020). Ortaokul Türkçe derslerinde kültür aktarımına yönelik uygulamalar. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 28(3), 1380-1389.
- Çengelci, T. (2012). Sosyal bilgiler öğretim programında somut olmayan kültürel mirasın yeri. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), 185-203.
- Çoban, A. ve Erkuzu, D. (2019). Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze görsel sanatlar dersi. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 5(2), 239-253. DOI: <https://doi.org/10.34137/jilses.601557>
- Demir, A. ve Açık, F. (2011). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kültürlerarası yaklaşım ve seçilecek metinlerde bulunması gereken özellikler. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Güz (30), 51-72.
- Demirbulak, A. (2012). Erken devir Türk sanatının kaynakları. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3, 1-11.
- Demirel, Ö. ve Kaya, Z. (2006). Eğitim ile ilgili temel kavramlar. Ö. Demirel & Z. Kaya (Eds.), *Eğitim bilimine giriş* içinde (s.1-22). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Diker, O. ve Deniz, T. (2017). *Coğrafya ve tarih perspektifinden somut kültürel miras ve Türkiye* (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Edeer, Ş. (2005). Sanat eğitiminde disiplinlerarası yaklaşım, *Ondokuz Mayıs*

Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19, 78-84.

- Elmalı, O. ve Özden, Ö. (2011). *İlkçağ felsefe tarihi*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları.
- Emekli, G. (2006). Coğrafya, kültür ve turizm: kültürel turizm. *Ege Coğrafya Dergisi*, 15(1), 51-59.
- Erbay, M. (2011). *Müzelerde sergileme ve sunum tekniklerinin planlanması*. İstanbul: Beta Basım.
- Erbay, M. (1997). *Plastik sanatlar eğitiminin gelişimi* (1. Baskı). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Ergün, M. (2006). Eğitimin felsefi temelleri. Ö. Demirel & Z. Kaya (Eds.), *Eğitim bilimine giriş* içinde (s.1-22). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Ergün, M. (1997). *Eğitim sosyolojisi*. 28.01.2021 tarihinde <http://mustafaergun.com.tr/wordpress/wp-content/uploads/2015/11/egsos.pdf> adresinden alınmıştır.
- Erinç, M. S. (2004). *Kültür sanat sanat kültür*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Erinç, M. S. (2009). *Sanat sosyolojisine giriş*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Erişti, S. D. ve Belet, Ş. D. (2010). İlköğretim öğrencilerinin yazılı anlatım ve resimlerinde kültür algıları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(33), 245-264.
- Erkılıç, T. A. (2013). Felsefi akımlar ve eğitim (Boyacı, A. Ed.) *Eğitim felsefesi* içinde (19-45), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2278, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1275.
- Ertürk, S. (1986). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Meteksan Ltd. Şti.
- Gombrich, E. H. (2007). *Sanatın öyküsü* (5. Baskı) (çev. E. Erduran ve Ö. Erduran). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gögebakan, Y. (2009). *Görsel sanatlar ve sosyal bilgiler derslerinin ilişkilendirilmesinin kültür varlıklarını tanıma ve sahip çıkma ile ilgili kazanımların gerçekleşmesi ve öğrencilerin tutumları üzerinde etkileri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara: Gazi Üniversitesi. Eğitim bilimleri enstitüsü
- Gökalp, Z. (2019). *Türkçülüğün esasları*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Güler, M. (2011). *İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinde görsel sanatlar dersinde kültür bilincini geliştirme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: Marmara Üniversitesi. Eğitim bilimleri enstitüsü
- Gürel, D ve Çetin, T. (2018). Sosyal bilgiler dersi ve kültür aktarımında edindiği rol

- üzerine bir inceleme. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 6(2), 22-40.
- Güvenç, B. (1991). *İnsan ve kültür*. (7. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hollingsworth, M. (2010). *Dünya Sanat Tarihi*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Houwer, J.D., Holmes, D.B. ve Moors, A. (2013). What is learning? On the nature and merits of a functional definition of learning. *Psychonomic Bulletin & Review*, 20(4), 631-642.
- Işık, A. (2009). Kültür ve kalkınma: vergi kültürü örneği. *Ege Akademik Bakış*, 9(2), 851-865.
- İlhan, S. (1990). Atatürkçülük kültür unsurlarımızdan birisidir. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 6(18), 459-471.
- Kapanadze, D. Ü. (2018). Dil ve kültür aktarımında işlevsel bir araç olarak ders kitapları: Türkçe ders kitapları örneği. *Turkish Studies Educational Sciences*, 13(27), 1575-1592.
- Kartopu, S. ve Bölükoğlu, H. İ. (2016). Transferring our cultural heritage to the next generations via visual arts education. *US-China Education Review A*, 6(5), 320-325.
- Kasım, K. (2019). *Kültürel miras eğitiminin görsel sanatlar dersinde verilmesine yönelik öğretmen görüşleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi. Sosyal bilimleri enstitüsü
- Kırıoğlu, O. T. (2014). *Sanat bir serüven*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kırıoğlu, O. T. (2009). *Sanat, kültür, yaratıcılık: Görsel sanatlar ve kültür eğitimi öğretimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Kırkpınar, L. (2006). Türk Devrimi'nin kültür kuramı açısından bir değerlendirmesi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 5(13), 51-58.
- Kocadaş, B. (2006). Kültür ve medya. *Journal of Human Sciences*, 8(1), 1-8.
- Kohen, M. (1946). The venus of Willendorf. *American Imago*, 3(4), 49-60. 26 Ocak 2021 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/26300876> veritabanından alınmıştır.
- Kozak, M. (2018). *Bilimsel araştırma: tasarım, yazım ve yayım teknikleri*. (4. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Köse, S., Tetik, S., ve Ercan, C. (2001). Örgüt kültürünü oluşturan faktörler, *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 219-242.
- Lowenthal, D. (2005). Natural and cultural heritage. *International Journal of Heritage*

Studies, 11(1), 81-92. <https://doi.org/10.1080/13527250500037088>

- MEB (2018). *Görsel sanatlar dersi öğretim programı*. 4 Şubat 2021 tarihinde <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=358> adresinden alınmıştır.
- Mohammadi, M., Eivazi, M.R., Reza Goudarzi, G. ve Keshavarz Turk, E. (2018). Identifying the hidden layers of cultural changes and pinpointing the contributing factors of cultural changes using the casual layered analysis. *Foresight*, 20(2), 162-174.
- Mülaim, S. (1994). *Sanata giriş*. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.
- Oğuz, E. S. (2011). Toplum bilimlerinde kültür kavramı. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(2), 123-139.
- Oğuz, M. Ö. (2009a). *Somut olmayan kültürel miras nedir?*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Oğuz, M. Ö. (2009). Somut olmayan kültürel miras ve kültürel ifade çeşitliliği. *Milli Folklor*, 21(82), 6-12.
- Okur, A. (2013). Milli kültür ve folklorun Türkçe ders kitapları aracılığıyla aktarımı. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (11), 877-904.
- Özgür, E. S. (2004). *Küreselleşme sürecinde kültür aktarımında sanat (resim-iş) eğitiminin önemi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Gazi Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özsoy, V. (2003). *Görsel sanatlar eğitimi resim-iş eğitiminin tarihsel ve düşünsel temelleri*. Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık.
- Özsoy, V. ve Mamur, N. (2019). *Görsel sanatlar öğrenme ve öğretim yaklaşımları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Prott, L. V. ve O’Kefee, P. J. (1992). 'Cultural heritage' or 'cultural property'. *International Journal of Cultural Property*, 1(2), 307-320. <https://doi.org/10.1017/S094073919200033X>
- Read, H. (2018). *Sanat ve toplum*. (çev. E. Kök). İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Resmî Gazete (1983). *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu*, “2863 Sayılı Kanun”, 18113, 23 Temmuz, 1983.
- Resmî Gazete (1973). *Milli Eğitim Temel Kanunu*, “1739 Sayılı Kanun”, 14574, 24 Haziran, 1973.
- Rukancı, F. (2018). Kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması ve tanıtımında yazma eser kütüphaneciliği. *ERDEM İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (74), 99-113.

- Russell, B. (1976). *Eğitim ve toplum dđzeni*. (çev. Bezel, N.) İstanbul: Varlık Yayınevi.
- San, İ. (2019). *Sanatlar, eğitim ve kültür sanatlar eğitimi*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- San, İ. (2003). *Sanat eğitimi kuramları*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Sankır, H. (2018). Bir maddi kültür ögesi olarak sanat nesnesi. *Turkish Studies Social Sciences*, 13(10), 587-608.
- Senemoğlu, N. (1997). *Gelişim öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya*. Ankara: Ertem Matbaacılık.
- Smith, W. O. Lester (1967). *Çağdaş eğitim*. (çev. N. Özyürek). İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Şimşek, A. ve Kartal, S. (2019). Türkiye eğitim sisteminin amaçlarında felsefi akımlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(65), 873-880. Doi: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3500>
- Şimşek, M. Ş., Akgemci, T. ve Çelik, A. (2011). *Davranış bilimlerine giriş ve örgütlerde davranış* (7. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Şişman, M. (2014). *Örgütler ve kültürler*. (4.baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Şişman, M. (2007). *Eğitim bilimine giriş*. (3. baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Şölenay, E. (1997). Sanatta biçim – içerik sorunu. *Anadolu Sanat Dergisi*, 7(7), 138-144.
- Tanilli, S. (1996). *Nasıl bir eğitim istiyoruz?* (8. Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi.
- TDK (2021). *Güncel Türkçe Sözlük*. 20.01.2021 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alınmıştır.
- Tural, S. (1988). *Kültürel kimlik üzerine düşünceler*. Ankara: Ecdat Yayınları.
- Türkkan, B. (2008). *İlköğretim görsel sanatlar dersi bağlamında görsel kültür çalışmaları: bir eylem araştırması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi. Eğitim bilimleri enstitüsü
- UNESCO (2021). *UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi*. 18 Nisan 2021 tarihinde <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-İnsanlığın-Somut-Olmayan-Kültürel-Mirası-Temsilî-Listesi> adresinden alınmıştır.
- UNESCO (2019). *UNESCO Dünya Mirası Listesi*. 16 Mart 2021 tarihinde <https://www.unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-Dünya-Mirası-Listesi> adresinden alınmıştır.

- UNESCO (2003). *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*. 08 Nisan 2021 tarihinde <https://ich.unesco.org/doc/src/00009-TR-PDF.pdf> adresinden alınmıştır.
- UNESCO (2001). *The Records of the 31st session of the General Conference*. 12 Şubat 2021 tarihinde <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000124687.page=67> adresinden alınmıştır.
- UNESCO (1972). *Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme*. 19 Ocak 2021 tarihinde <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263662/uluslararası-sozlesmeler.html> adresinden alınmıştır.
- Uygur, M. ve Baykan, E. (2007). Kültür turizmi ve turizmin kültürel varlıklar üzerindeki etkileri. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 30-49.
- Ünver, E. (2002). *Sanat eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Üstten, A, U. (2014). Türk romanının somut olmayan kültürel miras aktarımı açısından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 2(3), 20-31.
- Vecco, M. (2010). A definition of cultural heritage: From the tangible to the intangible. *Journal of Cultural Heritage*, 11, 321-324.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (6.baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, D. (1989). Sözlü kültür ve folklor kavramları üzerine düşünceler. *Millî Folklor*, 1(3), 16-18.
- Yolcu, E. (2018). *Sanat eğitimi kuramları ve yöntemleri*. (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Görseller Kaynakçası

- Resim 1. Brumm, A., Oktaviana, A.A., Burhan, B., Hakim, B., Lebe, R., Zhao, J., Sulistyarto, P. H., Ririmasse, M., Adhityatama, S., Sumantri, I ve Aubert, M. (2021). Oldest cave art found in Sulawesi. *Science Advances*, 7(3), eabd4648 DOI: 10.1126/sciadv.abd4648 26 Ocak 2021 tarihinde <http://advances.sciencemag.org/> adresinden alınmıştır.
- Resim 2. Zucker, S. (2021) Venus of Willendorf. 31.01.2021 tarihinde <https://smarthistory.org/venus-of-willendorf/> adresinden alınmıştır.
- Resim 3. Gombrich, E. H. (2007). *Sanatın öyküsü* (5. Baskı) (çev. E. Erduran ve Ö. Erduran). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Resim 4. Polat, E. (2015). Kırgızistan Bişkek'teki taş balballar. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Kültürel Miras Kategorileri.....	34
Tablo 2: MEB Öğretim Programlarında ‘Kültürel Miras’ Kavramı.....	47
Tablo 3: Kültürel Miras Alanı ile İlgili Kazanımlar.....	52
Tablo 4: Kültürel Miras ile İlişkili Kazanımların Toplam Kazanımlara Oranı.....	54

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Türkiye'deki Kültürel Miras Alanları.....	35
Şekil 2: Kültürü Oluşturan Unsurlar.....	39

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Sulawesi Mağara Resimleri.....	15
Resim 2: Willendorf Venüsü.....	15
Resim 3: Lascaux Mağara Resimleri.....	15
Resim 4: Balbal Örneği.....	41

ÖZGEÇMİŞ

Nuray ÇAĞLAYAN, lise eğitimini Uşak'ta tamamladı. 2006 yılında Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümünden mezun oldu ve 2008 yılında Görsel Sanatlar Öğretmeni olarak göreve başladı. Sırasıyla Uşak, Mardin ve Karabük illerinde görev yaptı. 2011 yılında Safranbolu ilçesine tayin olarak Hasan Gemici Özel Eğitim Uygulama Okulunda görevine devam etti. 2018 yılından bu yana Şehit Halil Gözlemeci Ortaokulunda Görsel Sanatlar Öğretmeni olarak görevine devam etmektedir.

Nuray Çağlayan, görevine yönelik mesleki faaliyetlerinin yanı sıra mesleki gelişimine katkı sağlayan akademik faaliyetlerde de bulunmuştur. Çağlayan'ın ulusal hakemli dergilerde yayınlanan 3 adet çalışması bulunmakta olup ilgili çalışmalarını aşağıda sıralanmıştır;

- Dağı, F. ve Çağlayan, N. (2020). Yalçın Gökçebağ'ın eserlerindeki milli folklor öğelerinin incelenmesi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi* 3(1), 18-25.
- Çağlayan, N. (2018). Türkiye'de zihinsel engellilerde sanat eğitimi ile ilgili lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International* 8(2), 403-418.
- Çağlayan, N. (2014). Zihinsel engelli bireylerin eğitiminde görsel sanatlar dersinin yeri ve önemi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4(1), 91-101.